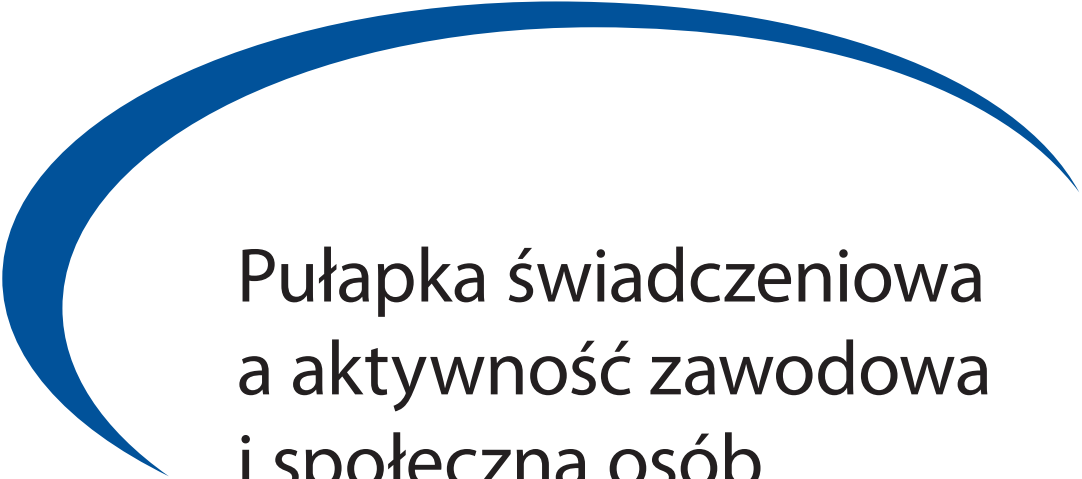


# Pułapka świadczeniowa a aktywność zawodowa i społeczna osób niepełnosprawnych

**Fundacja  
Instytut Rozwoju Regionalnego**





Pułapka świadczeniowa  
a aktywność zawodowa  
i społeczna osób  
niepełnosprawnych

**Fundacja  
Instytut Rozwoju Regionalnego**

Kraków 2011

**Wydawca**

Fundacja Instytut Rozwoju Regionalnego  
31-261 Kraków, ul. Wybickiego 3A,  
Tel.: 012 629 85 14, faks: 012 629 85 15  
e-mail [biuro@firr.org.pl](mailto:biuro@firr.org.pl)  
<http://www.firr.org.pl>  
Organizacja Pożytku Publicznego  
KRS: 0000170802  
Nr konta: 77 2130 0004 2001 0255 9953 0005

**Autor**

Lucjan Klyszcz

**Redakcja**

Anna Maria Waszkielewicz.

**Opracowanie graficzne i skład**

Sławomir Mirski

**Druk**

Drukmar

**ISBN**

978-83-61170-76-1

**Nakład**

500 egzemplarzy

© Kraków 2011

Wydanie I bezpłatne, nieprzeznaczone do sprzedaży.

Nakład dofinansowany ze środków Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych.

Fundacja Instytut Rozwoju Regionalnego udostępnia publikacje na licencji Creative Commons. Uznanie autorstwa 3.0 Polska. Oznacza to, iż przy zachowaniu informacji o autorstwie, utwór ten można publikować bądź rozpowszechniać w całości lub we fragmentach na dowolnym nośniku oraz tworzyć z niego utwory zależne. Szczegółowa licencja dostępna jest pod adresem : <http://creativecommons.org/licenses/by/3.0/pl/>

# Spis treści

|  |    |
|--|----|
| Wstęp.....   | 6  |
| Cele badania .....   | 6  |
| Badana populacja i próba .....   | 6  |
| Technika realizacji .....  | 7  |
| Reprezentatywność badania .....  | 7  |
| Raport .....   | 7  |
| Charakterystyka próby .....  | 8  |
| Pułapka świadczeń – syntetyczny wskaźnik zjawiska .....  | 12 |
| Skala pułapki świadczeń i wskaźnik jej poziomu.....  | 12 |
| Zróznicowanie natężenia poziomu pułapki świadczeń.....   | 13 |
| Pułapka świadczeń – aspekty szczegółowe .....  | 18 |
| Obawa przed utratą renty w konsekwencji podjęcia pracy .....   | 18 |
| Obawa przed pomniejszeniem renty w konsekwencji podjęcia pracy .....   | 21 |
| Poziom wiedzy dotyczącej limitów wynagrodzenia, po których następuje pomniejszenie lub zawieszenie renty ..... | 24 |
| Obawa przed nieprzedłużeniem prawa do renty w konsekwencji podjęcia pracy .....                                | 26 |
| Obawa przed powtórny m wezwaniem przed komisję orzekającą wskutek podjęcia pracy .....                         | 28 |
| Obawa przed odebraniem lub obniżeniem orzeczenia o niepełnosprawności wskutek podjęcia pracy .....             | 31 |
| Pułapka świadczeń a aktywizacja zawodowa.....  | 33 |
| Charakterystyka pracujących i niepracujących osób niepełnosprawnych...   | 33 |
| Pułapka świadczeń jako przeszkoda w podjęciu pracy w grupie obecnie pracujących.....                           | 35 |
| Pułapka świadczeń jako przeszkoda w podjęciu pracy w grupie obecnie niepracujących .....                       | 40 |
| Pułapka świadczeń a zamiar podjęcia pracy.....   | 43 |
| Pułapka świadczeń a uwarunkowania ewentualnego podjęcia pracy .....  | 46 |
| Podsumowanie i wnioski .....   | 50 |
| Pułapka świadczeń – skala zjawiska .....   | 50 |
| Pułapka świadczeń – wskaźniki szczegółowe .....  | 52 |
| Pułapka świadczeń a aktywność zawodowa .....   | 57 |
| Pułapka świadczeń a zamiar podjęcia pracy.....   | 59 |
| Pułapka świadczeń a uwarunkowania podjęcia pracy .....   | 59 |
| Wnioski .....  | 60 |

# Spis wykresów

|  |    |
|--|----|
| Wykres 1 – Płeć .....  | 8  |
| Wykres 2 – Wiek .....  | 8  |
| Wykres 3 – Wykształcenie .....   | 8  |
| Wykres 4 – Stopień niepełnosprawności .....  | 9  |
| Wykres 5 – Rodzaj niepełnosprawności .....   | 9  |
| Wykres 6 – Zarobkowe i niezarobkowe źródła utrzymania .....  | 9  |
| Wykres 7 – Liczba osób w gospodarstwie domowym .....   | 10 |
| Wykres 8 – Miejsce zamieszkania .....  | 10 |
| Wykres 9 – Poziom pułapki świadczeń wśród ogółu osób z prawnie orzeczoną niepełnosprawnością .....   | 13 |
| Wykres 10 – Poziom pułapki świadczeń – według miejsca zamieszkania .....   | 14 |
| Wykres 11 – Poziom pułapki świadczeń – w grupie osób pracujących i niepracujących .....  | 15 |
| Wykres 12 – Poziom pułapki świadczeń – w grupie osób pobierających świadczenia i niepobierających świadczeń .....                                  | 15 |
| Wykres 13 – Poziom pułapki świadczeń – według rodzaju pobieranego świadczenia .....  | 16 |
| Wykres 14 – Podjęcie pracy grozi utratą renty .....  | 18 |
| Wykres 15 – Podjęcie pracy grozi utratą renty – według kryterium pracy i pobierania / niepobierania świadczeń .....                                | 19 |
| Wykres 16 – Podjęcie pracy grozi utratą renty – w grupie pobierających / niepobierających świadczenia .....  | 19 |
| Wykres 17 – Podjęcie pracy grozi utratą renty – według rodzaju pobieranego świadczenia .....   | 20 |
| Wykres 18 – Podjęcie pracy grozi pomniejszeniem renty .....  | 21 |
| Wykres 19 – Podjęcie pracy grozi pomniejszeniem renty – według kryterium pracy i pobierania / niepobierania świadczeń .....                        | 22 |
| Wykres 20 – Podjęcie pracy grozi pomniejszeniem renty – w grupie pobierających / niepobierających świadczenia .....                                | 22 |
| Wykres 21 – Podjęcie pracy grozi pomniejszeniem renty – według rodzaju pobieranego świadczenia .....   | 23 |
| Wykres 22 – Znajomość limitów wynagrodzenia ograniczających pobieranie renty .....   | 24 |
| Wykres 23 – Znajomość limitów wynagrodzenia ograniczających pobieranie renty – w grupie pracujących / niepracujących .....                         | 24 |
| Wykres 24 – Znajomość limitów wynagrodzenia ograniczających pobieranie renty – według kryterium pracy i pobierania / niepobierania świadczeń ..... | 25 |
| Wykres 25 – Znajomość limitów wynagrodzenia ograniczających pobieranie renty – według rodzaju pobieranego świadczenia .....                        | 26 |
| Wykres 26 – Obawa przed nieprzedłużeniem prawa do renty .....  | 26 |
| Wykres 27 – Obawa przed nieprzedłużeniem prawa do renty – według kryterium pracy i pobierania / niepobierania świadczeń .....                      | 27 |

|  |    |
|--|----|
| Wykres 28 – Obawa przed nieprzedłużeniem prawa do renty – według rodzaju pobieranego świadczenia .....   | 27 |
| Wykres 29 – Obawa przed powtórny wezwaniem przed komisję .....   | 28 |
| Wykres 30 – Obawa przed powtórny wezwaniem przed komisję – według kryterium pracy i pobierania / niepobierania świadczeń .....                                 | 29 |
| Wykres 31 – Obawa przed powtórny wezwaniem przed komisję – w grupie pobierających / niepobierających świadczenia.....  | 29 |
| Wykres 32 – Obawa przed powtórny wezwaniem przed komisję – według rodzaju pobieranego świadczenia .....  | 30 |
| Wykres 33 – Obawa przed odebraniem lub obniżeniem orzeczenia o niepełnosprawności ....   | 31 |
| Wykres 34 – Obawa przed odebraniem lub obniżeniem orzeczenia o niepełnosprawności – według kryterium pracy i pobierania / niepobierania świadczeń.....         | 31 |
| Wykres 35 – Obawa przed odebraniem lub obniżeniem orzeczenia o niepełnosprawności – według rodzaju pobieranego świadczenia .....                               | 32 |
| Wykres 36 – Stopień niepełnosprawności w grupie pracujących i niepracujących .....   | 34 |
| Wykres 37 – Pobieranie świadczeń w grupie pracujących i niepracujących.....  | 34 |
| Wykres 38 – Rodzaj pobieranego świadczenia w grupie pracujących i niepracujących.....  | 35 |
| Wykres 39 – Hierarchia czynników utrudniających podjęcie pracy – osoby niepełnosprawne obecnie pracujące .....   | 36 |
| Wykres 40 – Pułapka świadczeń jako silna przeszkoda w podjęciu pracy – w grupie pracujących pobierających i niepobierających świadczenia.....                  | 37 |
| Wykres 41 – Pułapka świadczeń jako silna przeszkoda w podjęciu pracy – według rodzaju pobieranego świadczenia w grupie pracujących .....                       | 39 |
| Wykres 42 – Hierarchia czynników utrudniających podjęcie pracy – osoby niepełnosprawne obecnie niepracujące .....  | 40 |
| Wykres 43 – Pułapka świadczeń jako silna przeszkoda w podjęciu pracy – według rodzaju pobieranego świadczenia w grupie niepracujących.....                     | 41 |
| Wykres 44 – Pułapka świadczeń jako silna przeszkoda w podjęciu pracy – według stopnia niepełnosprawności .....   | 42 |
| Wykres 45 – Zamiar podjęcia pracy w okresie najbliższych 12 miesięcy.....  | 43 |
| Wykres 46 – Porównanie czynników silnie utrudniających podjęcie pracy – w grupie planujących i nieplanujących podjęcie pracy .....                             | 44 |
| Wykres 47 – Pułapka świadczeń jako silna przeszkoda w podjęciu pracy – według zamiaru podjęcia pracy.....  | 46 |
| Wykres 48 – Porównanie warunków podjęcia pracy ocenionych jako „bardzo ważne” – w grupie osób niepracujących planujących lub nieplanujących podjęcie pracy.... | 47 |
| Wykres 49 – Pewność, że podjęcie pracy nie wpłynie na kłopoty ZUS, jako warunek podjęcia pracy w grupie obecnie niepracujących.....                            | 48 |
| Wykres 50 – Pewność, że zatrudnienie nie wpłynie na pobieranie renty, jako warunek podjęcia pracy w grupie obecnie niepracujących.....                         | 48 |
| Wykres 51 – Odsetki osób niepełnosprawnych przejawiających i nieprzejawiających obaw wskaźnikowych dla pułapki świadczeń.....                                  | 53 |

# Wstęp

Poniższy raport prezentuje główne wyniki badania pod tytułem „Pułapka świadczeniowa a aktywność zawodowa i społeczna osób niepełnosprawnych” przeprowadzonego w okresie od stycznia do maja 2011 roku przez Fundację Instytut Rozwoju Regionalnego. Badanie zostało dofinansowane ze środków Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych.

## Cele badania

Zasadniczym celem badania było określenie skali zjawiska zwanego popularnie pułapką świadczeniową. W szczególności celem badania było udzielenie odpowiedzi na następujące pytania:

- | Jaki jest empiryczny sens pojęcia pułapki świadczeń?
- | Jaki jest zakres badanego zjawiska pułapki świadczeń w populacji osób niepełnosprawnych?
- | Jakie czynniki demo-społeczne wpływają na zróżnicowanie zjawiska pułapki świadczeń w populacji osób niepełnosprawnych?
- | Jakie jest oddziaływanie poszczególnych elementów składających się na pułapkę świadczeń?
- | Jaka jest rola pułapki świadczeń jako czynnika demotywującego do podjęcia aktywności zawodowej, na tle innych demotywatorów tej aktywności?

## Badana populacja i próba

Badaniem objęto osoby niepełnosprawne posiadające formalne orzeczenie o niepełnosprawności, w wieku aktywności zawodowej – kobiety od 18 do 60 lat oraz mężczyźni od 18 do 65 lat. Badanie przeprowadzono na ogólnopolskiej losowo-warstwowej próbie  $N = 1001$  osób spełniających powyższe kryteria. Z uwagi na obowiązujące prawo, niemożliwe było pobranie próby badawczej przez losowanie ze spisów osób niepełnosprawnych. Rekrutacji respondentów dokonali ankieterzy bezpośrednio w terenie techniką „*random walking*” polegającą na odwiedzeniu co  $n$ -tego mieszkania począwszy od wylosowanych punktów startowych.



## Technika realizacji

Badanie zrealizowano techniką wywiadu kwestionariuszowego przeprowadzanego przez ankieterów w domach respondentów.

## Reprezentatywność badania

Błąd oszacowania dla prezentowanego badania wynosi +/- 3 punkty procentowe, przy założeniu proporcji rozkładu zmiennej dwumianowej 50% do 50% oraz przy 95% przedziale ufności.

## Raport

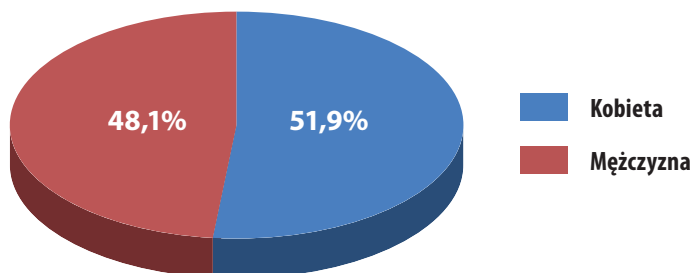
Poniższy raport prezentuje wybrane wyniki badania „Pułapka świadczeniowa a aktywność zawodowa i społeczna osób niepełnosprawnych”.

Całość zebranego materiału obejmuje kilkadziesiąt tysięcy tabel skrzyżnych i z uwagi na ograniczoną objętość publikacji zaprezentowano jedynie wyniki, które autorzy opracowania uznali za najważniejsze z punktu widzenia celów projektu. Wyniki prezentowane są wyłącznie w postaci graficznej, z uwagi na szczupłość miejsca pominięto tabele częstości oraz większość komentarzy o charakterze technicznym, nieinteresujących dla czytelnika niebędącego specjalistą. Pełny opis metodologii badania wraz z narzędziem badawczym oraz poszerzony wybór wyników i analiz, zawarty jest w pełnym raporcie z badania.

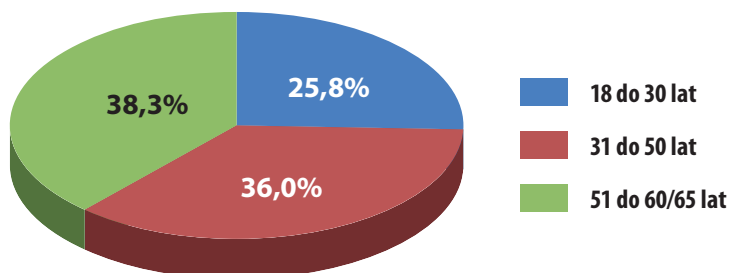
# Charakterystyka próby

Poniższe wykresy prezentują ważniejsze charakterystyki próby badawczej osób niepełnosprawnych, które wzięły udział w badaniu.

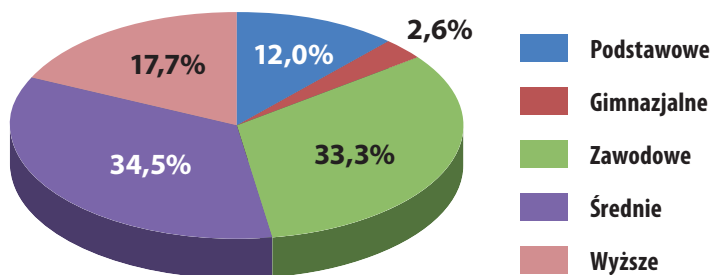
**Wykres 1 – Płeć**



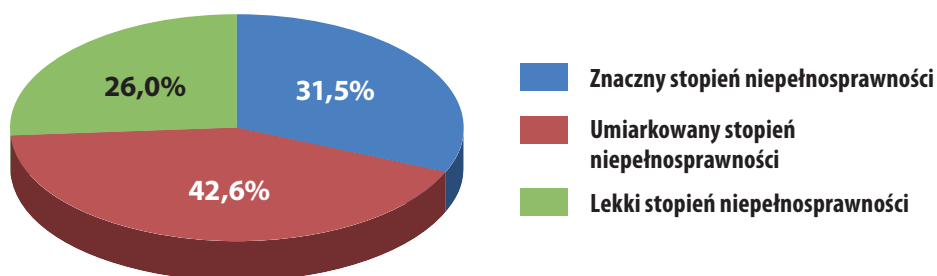
**Wykres 2 – Wiek**



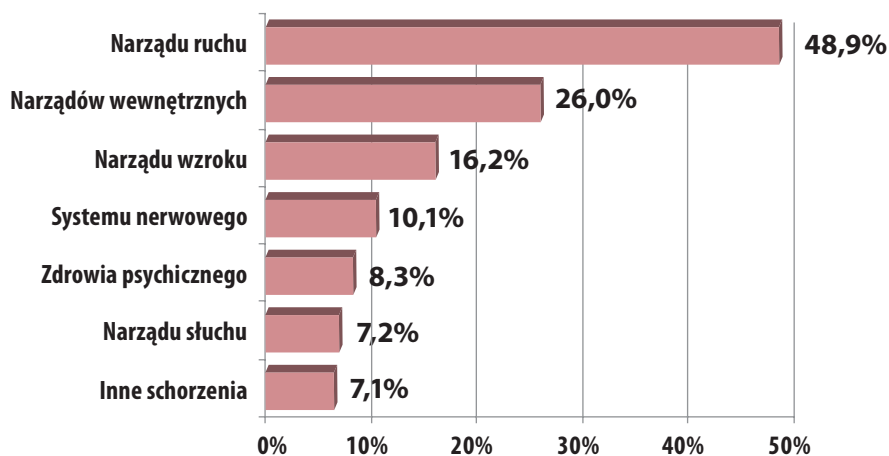
**Wykres 3 – Wykształcenie**



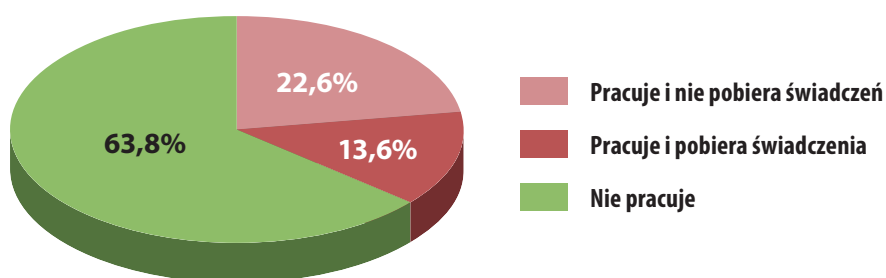
**Wykres 4** – Stopień niepełnosprawności



**Wykres 5** – Rodzaj niepełnosprawności

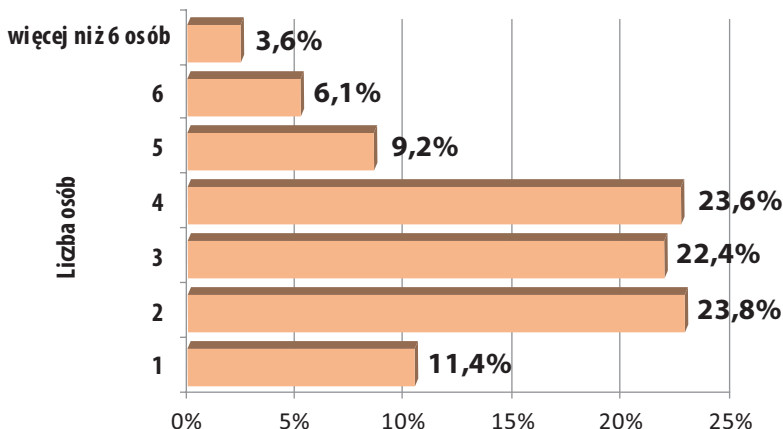


**Wykres 6** – Zarobkowe i niezarobkowe źródła utrzymania

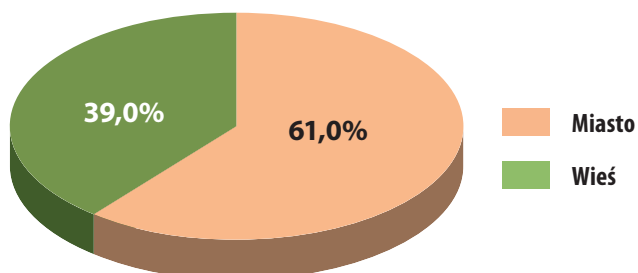


## 10 | Charakterystyka próby

**Wykres 7** – Liczba osób w gospodarstwie domowym



**Wykres 8** – Miejsce zamieszkania



Badaniem objęto około 52% kobiet i około 48% mężczyzn. Osoby w wieku 18–30 lat stanowiły w próbie około 26%, osoby w wieku 31–50 lat 36% oraz w wieku ponad 50 lat około 38%. W próbie znalazło się 12% osób z wykształceniem podstawowym, około 33% z zawodowym, około 34% ze średnim oraz około 18% z wyższym wykształceniem.

Około 31% ogółu respondentów to osoby z niepełnosprawnością w stopniu znacznym lub ekwiwalentnym, około 43% stanowili niepełnosprawni w stopniu umiarkowanym lub ekwiwalentnym, odsetek osób z niepełnosprawnością w stopniu lekkim wyniósł 26%. W próbie reprezentowane są osoby niepełnosprawne z uwagi na wszystkie częściej występujące rodzaje niepełnosprawności. I tak: niepełnosprawni z uwagi na narząd ruchu stanowili w próbie około 49%, z uwagi na choroby narządów wewnętrznych 26%, inwalidzi wzroku około 16%, niepełnosprawni z uwagi na choroby systemu nerwowego około 10%, choroby psychiczne około 8% oraz inwalidzi słuchu 7%.

Okolo 64% ogolu osob objetych badaniem utrzymuje sie wykluczenie z niezarobkowych zrodel utrzymania. Okolo 23% stanowia osoby utrzymujace sie ze zrodel zarobkowych i niepobierajace zadnych swiadczen, dalsze okolo 14% to osoby pracujace i jednoczesnie pobierajace swiadczenia.

Mieszkanicy miast stanowili 61% proby badawczej, mieszkancy wsi 39%.

Powyzsze charakterystyki socjo-demograficzne badanej probki osob niepełnosprawnych koresponduja zarowno z wynikami GUS, jak i wynikami „*Ogólnopolskiego badania sytuacji, potrzeb i mozliwosci osob niepełnosprawnych*”. W badanej probie wystepuje pewna nadreprezentacja osob ze znacznym i umiarkowanym stopniem niepełnosprawności, w stosunku do osob z niepełnosprawnością w stopniu lekkim. Nadreprezentacji tej swiadomie nie korygowano przy obliczaniu wynikow badania z uwagi na fakt, iz to wlasnie osoby niepełnosprawne w stopniu znacznym i umiarkowanym napotykaja na najwieksze trudnosci na rynku pracy i potencjalnie sa najbardziej narazone na uwiezienie w pulapce swiadczeniowej. Tak wiec nadreprezentacja w probie tej kategorii osob, moze byc uznana za czynnik podnoszacy reprezentatywnosc proby, z uwagi na glowny cel badania.

# Pułapka świadczeń – syntetyczny wskaźnik zjawiska

Termin „pułapka świadczeń” ma charakter potoczny i jest zwykle rozumiany jako sytuacja, w której osoba pobierająca świadczenia nie podejmuje aktywności zawodowej z obawy przed utratą tychże świadczeń. Pilotażowe rozpoznanie problemu wykazało, iż wśród obaw, jakie podjęcie pracy budzi wśród znacznej części osób niepełnosprawnych, znajdują się też inne obawy, niepowiązane bezpośrednio z utratą świadczeń. W prezentowanym badaniu termin „pułapka świadczeniowa” lub „pułapka świadczeń” rozumiany jest jako postawa, w której podjęcie pracy zawodowej przez osobę z orzeczoną niepełnosprawnością, wiąże się z szeregiem obaw dotyczących utraty świadczeń lub utraty statusu osoby niepełnosprawnej.

## Skala pułapki świadczeń i wskaźnik jej poziomu

Do syntetycznego pomiaru postawy nazywanej pułapką świadczeń zastosowano 5-punktową skalę typu Likerta.

- | Podjęcie pracy przez osobę z orzeczoną niepełnosprawnością grozi utratą pobieranej renty
- | Podjęcie pracy może spowodować nieprzedłużenie prawa do renty na następny okres
- | Podjęcie pracy może skutkować zmniejszeniem wysokości renty
- | Podjęcie pracy przez osobę niepełnosprawną naraża ją na ryzyko powtórnego wezwania przed komisję orzekającą
- | W przypadku powtórnego wezwania przed komisję istnieje duże ryzyko, że komisja odbierze uprawnienia osobie, która podjęła pracę lub obniży jej stopień niepełnosprawności.

Respondenci oceniali swój poziom zgody/niezgody w odniesieniu do powyższych stwierdzeń na skali:

- 1 = „zdecydowanie nie”
- 2 = „raczej nie”
- 3 = „nie wiem”
- 4 = „raczej tak”
- 5 = „zdecydowanie tak”

Współczynnik Alfa Cronbacha dla powyższej skali wynosi 0,74, co pozwala uznać pomiar dokonany za jej pomocą za rzetelny<sup>1</sup>. Dla każdego z respondentów obliczono sumę punktów uzyskanych na powyższej skali. Suma ta może przyjmować wartości w zakresie od 5 do 25. Na użytek niniejszego opracowania przyjęto następujące indeksy dla omawianej skali pułapki świadczeń, traktowane jako wskaźniki stopnia natężenia tej postawy.

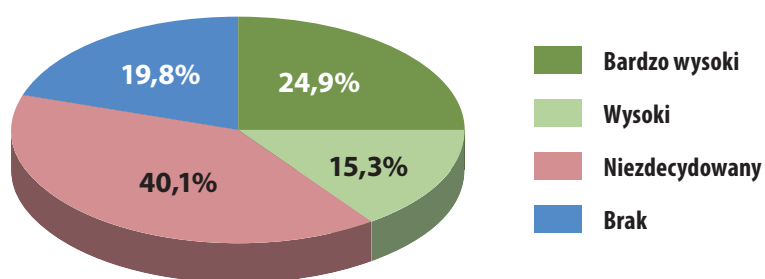
**Tabela 1** – Poziom natężenia pułapki świadczeń

| Wskaźnik natężenia pułapki świadczeń | Wynik pomiaru na skali pułapki świadczeń |
|--------------------------------------|--|
| Bardzo wysoki                        | od 20 do 25                              |
| Wysoki                               | od 18 do 19                              |
| Niezdecydowany                       | od 13 do 17                              |
| Brak                                 | od 5 do 12                               |

## Zróznicowanie natężenia poziomu pułapki świadczeń

Wykresy zamieszczone w tym rozdziale przedstawiają zróznicowanie natężenia pułapki świadczeń zmierzone za pomocą opisanej wyżej skali, dla wybranych subkategorii badanej populacji.

**Wykres 9** – Poziom pułapki świadczeń wśród ogółu osób z prawnie orzeczoną niepełnosprawnością



Około ¼ ogółu osób niepełnosprawnych objętych badaniem przejawia postawę tzw. pułapki świadczeń w stopniu „bardzo wysokim”. Dalszych około 15% prezentuje tę postawę w stopniu wysokim. Tak więc ogólnie rzecz biorąc, używając opisanej wyżej skali pomiarowej można stwierdzić, iż około 40% ogółu osób

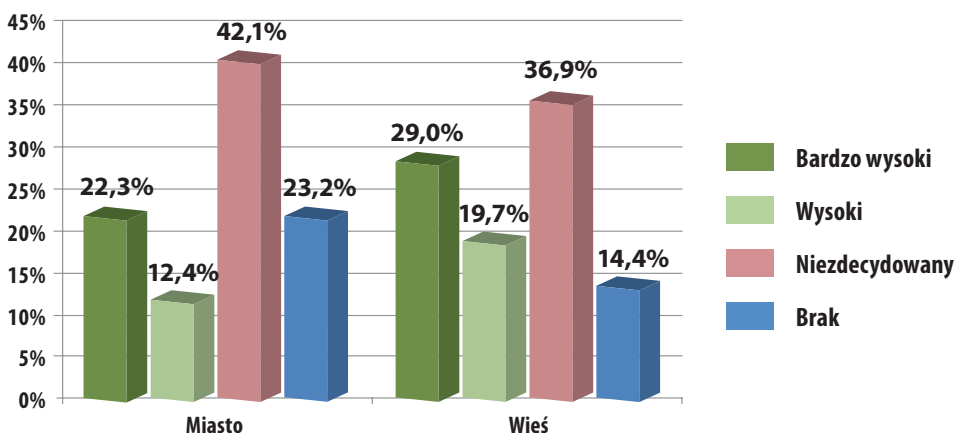
<sup>1</sup> Przyjmuje się, że skala jest rzetelna jeśli współczynnik alfa jest większy od 0,6.

## 14 | Pułapka świadczeń – syntetyczny wskaźnik zjawiska

niepełnosprawnych przejawia w mniej lub bardziej wysokim stopniu postawę nazywaną tu pułapką świadczeń. Równie liczna jest grupa „niezdecydowanych” – około 40%, którzy nie potrafią ustosunkować się do kwestii, o jakich mowa w stwierdzeniach składających się na skalę pomiarową. Jedynie około 20% stanowią osoby, które świadomie zaprzeczają prezentowanym tezom, co interpretujemy jako brak postawy pułapki świadczeń.

Zmienne socjo-demograficzne, jak płeć i wiek oraz stopień niepełnosprawności, nie różnicują natężenia badanego zjawiska pułapki świadczeń. Znaczące różnice występują natomiast pomiędzy osobami mieszkającymi w mieście i na wsi.

**Wykres 10** – Poziom pułapki świadczeń – według miejsca zamieszkania

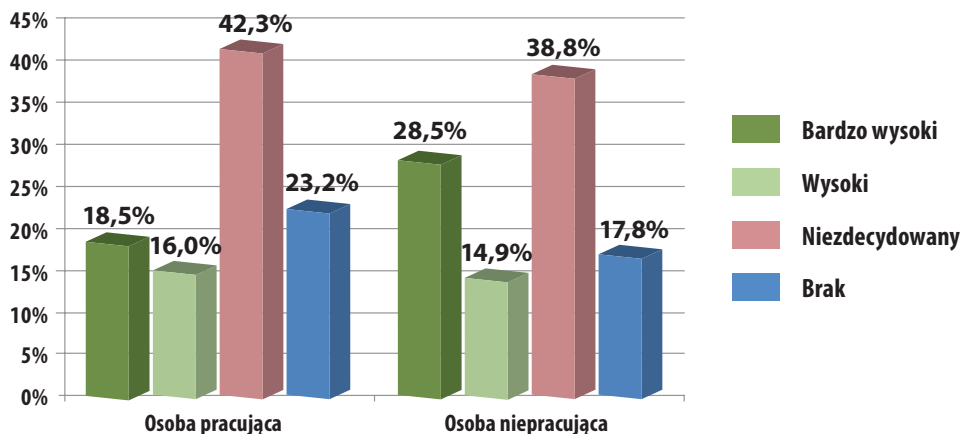


Niemal połowa (około 49%) osób zamieszkałych na wsi przejawia mniej lub bardziej wysoki poziom lęku związanego z postawą pułapki świadczeń, w porównaniu z około 35% mieszkańców miast.

Najpoważniejszych różnic w natężeniu postawy pułapki świadczeń należałoby oczekiwać pomiędzy osobami pracującymi i niepracującymi. Z danych przedstawionych na poniższym wykresie wynika jednak, że także pracujące osoby niepełnosprawne nie są wolne od obaw związanych z tą pułapką.

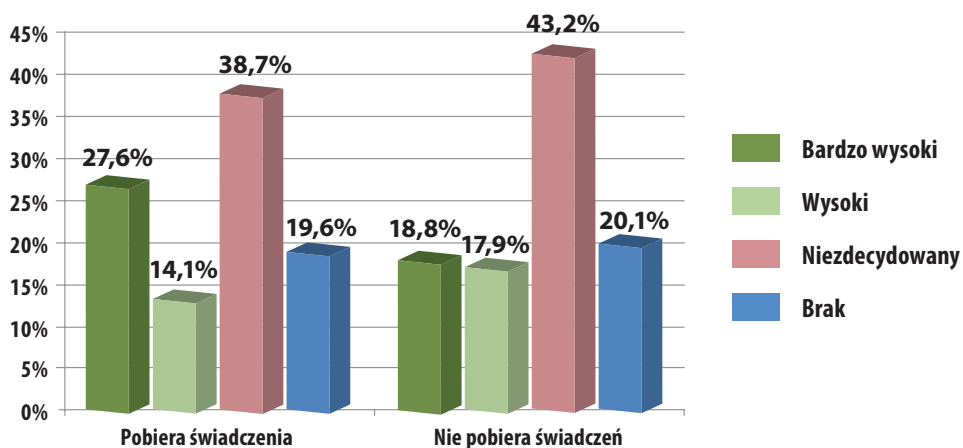
Poziom natężenia badanej postawy pułapki świadczeń jest w grupie osób niepracujących istotnie wyższy, niż w grupie pracujących. Tym niemniej około 1/3 (około 34%) ogółu pracujących osób niepełnosprawnych również przejawia obawy, które w ramach użytej skali określiliśmy jako wysoki lub bardzo wysoki wskaźnik natężenia pułapki świadczeń. Osoby te podjęły wprawdzie pracę zawodową, ale bynajmniej nie wyzwoliły się z pułapki świadczeń w sensie psychologicznym –



**Wykres 11** – Poziom pułapki świadczeń – w grupie osób pracujących i niepracujących

ich obawy trwają nadal i będą zapewne miały wpływ na różne decyzje podejmowane w ramach aktywności zawodowej.

Kolejne zróżnicowanie pozwalające nieco lepiej zrozumieć mechanizm pułapki świadczeń, to różnice w przejawianiu tej postawy w grupie osób pobierających i niepobierających świadczenia.

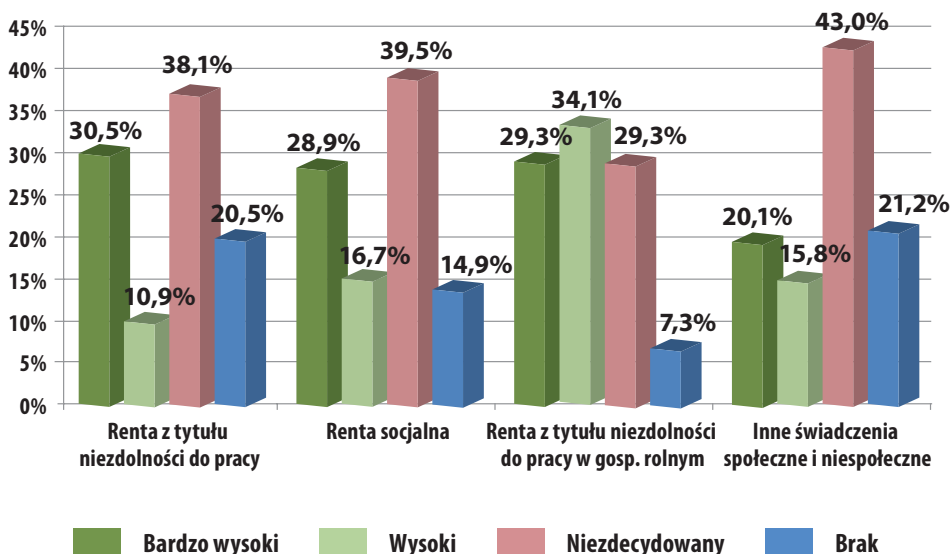
**Wykres 12** – Poziom pułapki świadczeń – w grupie osób pobierających świadczenia i niepobierających świadczeń

## 16 | Pułapka świadczeń – syntetyczny wskaźnik zjawiska

Jak można było przypuszczać, bardzo wysoki poziom natężenia pułapki świadczeń w grupie osób pobierających świadczenia jest wyższy (około 28%) niż w grupie niepobierających świadczeń (około 19%). Tym niemniej, zebrane dane pokazują, iż co piąta osoba niepełnosprawna aktualnie niepobierająca świadczeń społecznych przejawia w wysokim stopniu postawę pułapki świadczeń. Jak pamiętamy, postawę pułapki świadczeń zdefiniowano na użytek tego badania w taki sposób, że obejmuje ona nie tylko obawy przed utratą różnorodnych świadczeń, ale także inne obawy niepowiązane bezpośrednio ze świadczeniami, jak lęk przed powtórным wezwaniem przed komisję. To właśnie te „pozaświadczeniowe” aspekty pułapki świadczeń decydują o tym, iż zjawisko ma zasięg wykraczający poza ścisłą grupę świadczeniobiorców. Fakt ten potwierdza też porównanie odsetka osób nieprzejawiających postawy pułapki świadczeń w grupie pobierających i niepobierających świadczenia. Odsetki te są niemal identyczne. W grupie pobierających świadczenia około 20% stanowią osoby zupełnie nieprzejawiające symptomów pułapki świadczeń, mimo ich pobierania. I odwrotnie, w grupie niepobierających świadczenia znalazło się tylko około 20% osób, o których możemy powiedzieć, że nie znajdują się w pułapce świadczeń. (Zobacz szerzej rozdział „Pułapka świadczeń – aspekty szczegółowe”).

Kolejne nasuwające się pytanie w kontekście poziomu pułapki świadczeń w grupie osób pobierających świadczenia, to kwestia, czy natężenie tej postawy jest uzależnione od rodzaju pobieranego świadczenia, czy też nie.

**Wykres 13** – Poziom pułapki świadczeń – według rodzaju pobieranego świadczenia



Jeśli wziąć pod uwagę jedynie „bardzo wysoki” poziom pułapki świadczeń, to stwierdzić należy, że rodzaj pobieranego świadczenia nie różnicuje postawy pułapki świadczeń na tym poziomie – bez względu na rodzaj pobieranego świadczenia. Około 30% osób pobierających rentę z tytułu niezdolności do pracy, rentę socjalną czy też z tytułu niezdolności do pracy w gospodarstwie rolnym przejawia „bardzo wysoki” poziom pułapki świadczeń. Dla osób pobierających inne rodzaje świadczeń wskaźnik ten wynosi około 20%. Jeśli jednak uwzględnimy także osoby o nieco niższym, ale wciąż wysokim poziomie pułapki świadczeń, najwyższy odsetek wysokiej lub bardzo wysokiej pułapki świadczeń odnotowano w przypadku pobierających rentę z tytułu niezdolności do pracy w gospodarstwie rolnym około 63%, następnie pobierających rentę socjalną około 46% oraz rentę z tytułu niezdolności do pracy około 41%. Odsetki te ulegają dalszemu podwyższeniu, jeżeli pomiaru dokonamy nie za pomocą skali pułapki świadczeń, ale poprzez pytanie wprost o obawę utraty świadczenia w wyniku podjęcia pracy (Patrz rozdział poniżej „Obawa przed utratą renty w konsekwencji podjęcia pracy”).

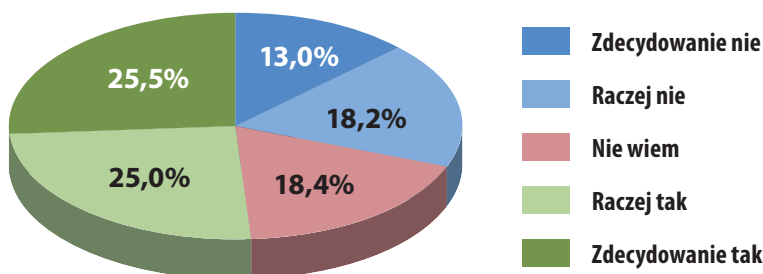
## Pułapka świadczeń – aspekty szczegółowe

W powyższym rozdziale przedstawiono zasięg zjawiska pułapki świadczeń zmierzony przy zastosowaniu jednego syntetycznego narzędzia pomiarowego, jakim jest skala pułapki świadczeń. Narzędzie to mierzy poziom łącznego występowania szeregu obaw, z których każda wzięta z osobna, jest wskaźnikiem szczególnego aspektu pułapki świadczeń. O ile użycie ogólnej skali jest zasadne celem ogólnego oszacowania rozmiarów badanego zjawiska, korzystnym jest przyjrzenie się poszczególnym jego elementom składowym, to jest konkretnym obawom, jakie żywią osoby niepełnosprawne w związku z podjęciem aktywności zawodowej. W tej części raportu omówiono kolejno: obawę przed utratą renty, obawę przed pomniejszeniem renty, obawę przed nieprzedłużeniem prawa do renty, obawę przed powtórным wezwaniem przed komisję orzekającą oraz obawę przed odebraniem lub obniżeniem orzeczenia o niepełnosprawności.

### Obawa przed utratą renty w konsekwencji podjęcia pracy

Obawa przed utratą świadczenia rentowego jest główną, niejako centralną cechą składową postawy pułapki świadczeń. Pomiaru dokonano na skali: „zdecydowanie nie”, „raczej nie”, „nie wiem”, „raczej tak” oraz „zdecydowanie tak”.

**Wykres 14** – Podjęcie pracy grozi utratą renty

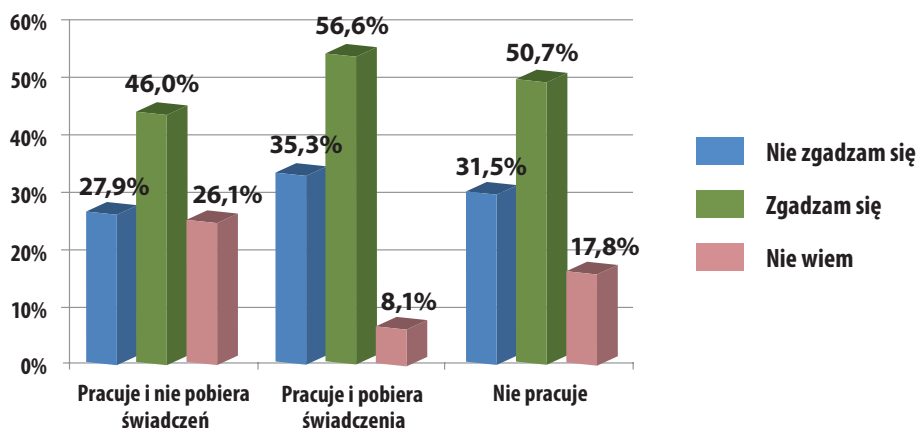


Około połowa ogółu badanych jest mniej lub bardziej zdecydowanie przekonana, iż podjęcie pracy zawodowej grozi osobie niepełnosprawnej utratą pobieranej renty. Przeciwnego zdania jest niecała 1/3 ogółu osób objętych badaniem, około 1/5 nie ma zdania w tej sprawie.

Obawy przed utratą renty wskutek podjęcia pracy zawodowej są równie szeroko podzielane w grupie osób pracujących (50%), jak i niepracujących (około 51%).

Obawy przed utratą renty są w grupie osób pracujących silniejsze, jeśli praca łączona jest z pobieraniem świadczeń.

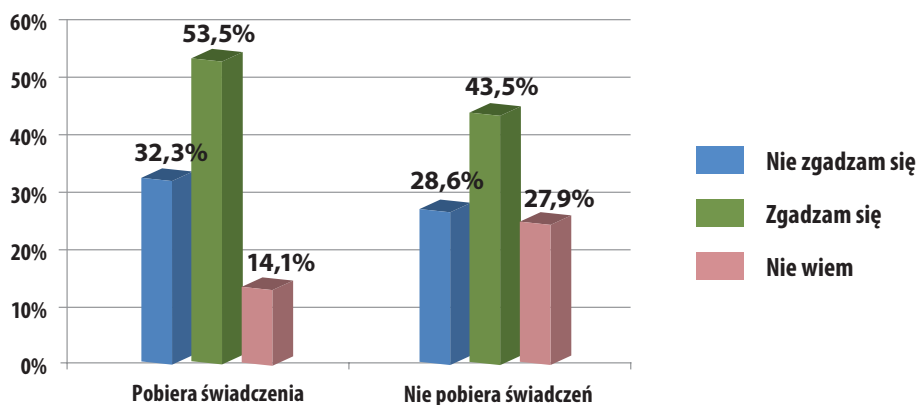
**Wykres 15** – Podjęcie pracy grozi utratą renty – według kryterium pracy i pobierania / niepobierania świadczeń



Osoby pracujące i pobierające świadczenia znacząco częściej (około 57%) obawiają się utraty swoich świadczeń. Jednakże osoby pracujące i niepobierające świadczeń są w znacznym stopniu (46%) przekonane o istnieniu takiego zagrożenia, mimo, iż osobiście ich nie dotyczy.

Czynnikami istotnie różnicującymi poglądy w tej kwestii jest fakt pobierania bądź nie świadczeń społecznych, a także rodzaj pobieranego świadczenia.

**Wykres 16** – Podjęcie pracy grozi utratą renty – w grupie pobierających / niepobierających świadczenia

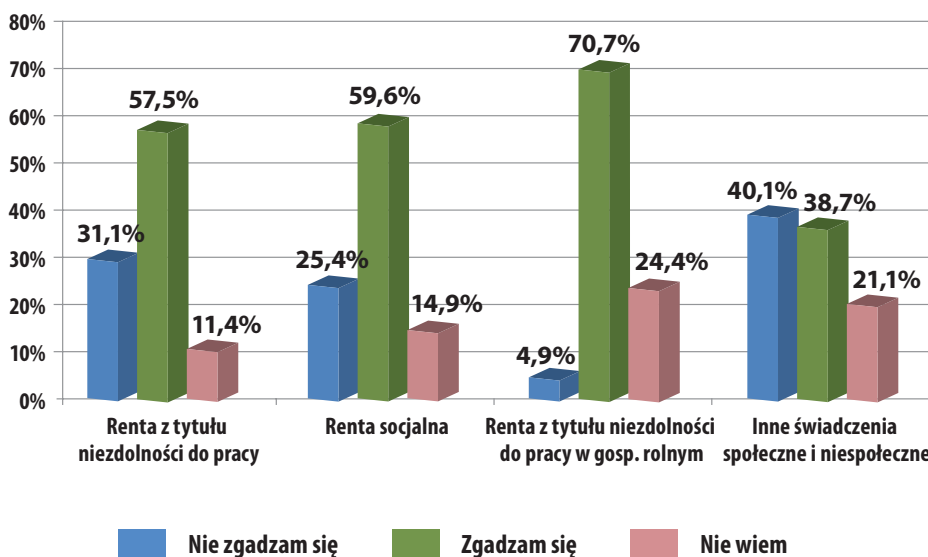


## 20 | Pułapka świadczeń – aspekty szczegółowe

Osoby pobierające świadczenia (bez względu na to czy pracują, czy też nie) są znacząco częściej (około 53%) przekonane, iż podjęcie pracy grozi utratą renty, niż osoby świadczeń niepobierające (około 43%). Jednakże i ten odsetek uznać należy za bardzo wysoki, jeśli zdamy sobie sprawę, że mamy do czynienia z poglądami osób, które nie są bezpośrednio zainteresowane, bo nie pobierają żadnych świadczeń społecznych lub niespołecznych. Tak wysoki odsetek osób przekonanych o groźbie utraty renty w wyniku podjęcia pracy, można uznać za wskaźnik powszechności tej opinii w środowisku osób niepełnosprawnych, także tych, które świadczeń nie pobierają.

Odsetki osób przekonanych, iż podjęcie pracy grozi utratą renty znacznie wzrastają, co oczywiste, gdy weźmiemy pod uwagę najbardziej zainteresowanych, to jest osoby pobierające różnego typu renty.

**Wykres 17** – Podjęcie pracy grozi utratą renty – według rodzaju pobieranego świadczenia



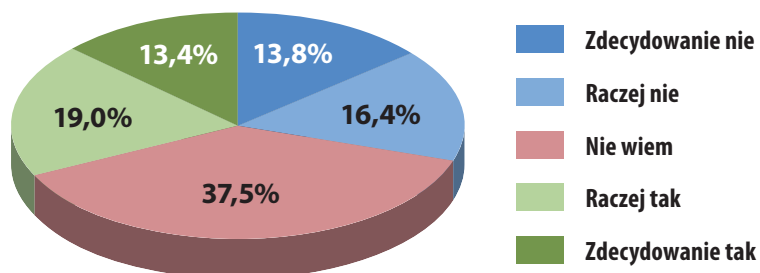
Odsetek osób niepełnosprawnych przekonanych o tym, że podjęcie pracy zawodowej grozi utratą renty, jest relatywnie najwyższy w grupie pobierających rentę z tytułu niezdolności do pracy w gospodarstwie rolnym (około 71%), wśród pobierających rentę socjalną wynosi około 60% oraz dla pobierających rentę z tytułu niezdolności do pracy około 57%. Zwraca uwagę fakt, iż poziom obaw o utratę renty wskutek podjęcia pracy jest niemal taki sam wśród pobierających rentę socjalną oraz rentę z tytułu niezdolności do pracy, mimo iż obiektywno-prawne uwarunkowania utraty renty są w obu tych przypadkach bardzo różne.

Zmienne socjo-demograficzne nie różnicują poziomu obaw utraty renty wskutek podjęcia pracy. Kobiety (około 50%) obawiają się takich konsekwencji równie często co mężczyźni (około 51%). Wiek nieznacznie tylko różnicuje opinie osób niepełnosprawnych w omawianej kwestii – utraty renty wskutek podjęcia pracy obawia się około 52% w wieku od 18 do 30 lat, około 54% w wieku od 31 do 50 lat oraz około 46% w wieku od 51 do 60/65 lat. Nieznacznie wyższy poziom obaw przed utratą renty wskutek podjęcia pracy występuje wśród osób niepełnosprawnych zamieszkałych na wsi (około 55%), niż zamieszkałych w mieście (około 48%). Stopień niepełnosprawności nie różnicuje obaw w omawianej kwestii.

## Obawa przed pomniejszeniem renty w konsekwencji podjęcia pracy

Analogicznej analizie jak obawę przed utratą renty wskutek podjęcia pracy, poddano obawę przed pomniejszeniem tego świadczenia w rezultacie podjęcia zatrudnienia.

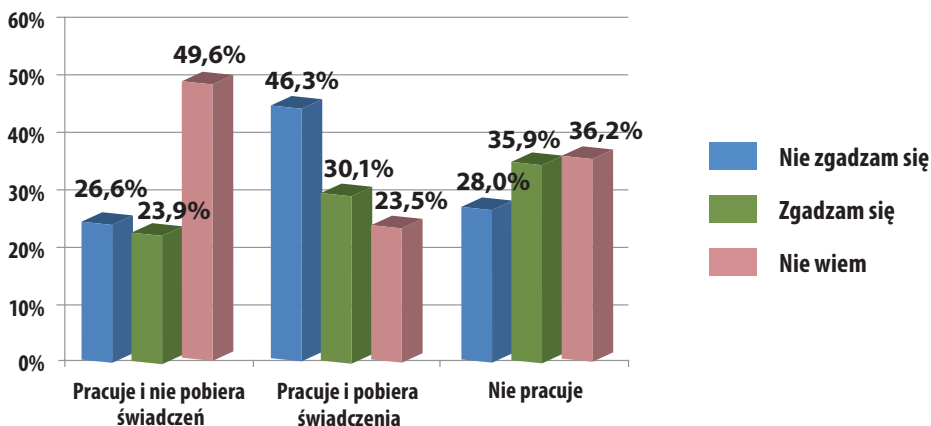
**Wykres 18** – Podjęcie pracy grozi pomniejszeniem renty



Odsetek osób niepełnosprawnych przekonanych o tym, że podjęcie pracy grozi pomniejszeniem renty jest wyraźnie niższy, niż w przypadku obawy przed utratą renty i wynosi około 32%. Zwraca uwagę fakt, iż w przypadku obawy przed pomniejszeniem renty znacznie większy jest odsetek osób niepotrafiących ocenić tej groźby (około 37%), w porównaniu z odsetkiem niepotrafiących ocenić zagrożenia utraty świadczenia.

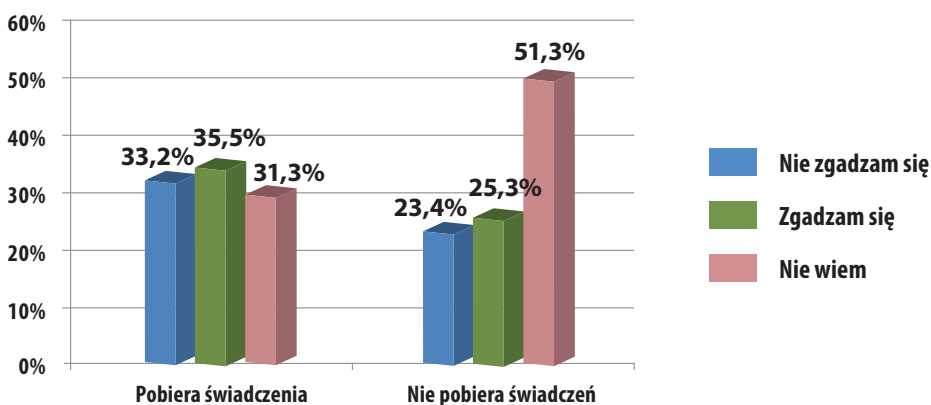
Osoby niepracujące istotnie częściej (około 36%) obawiają się pomniejszenia wysokości renty wskutek podjęcia pracy, niż osoby pracujące (około 26%). Zwracają uwagę wysokie odsetki osób niepotrafiących dokonać oceny tego zagrożenia zarówno wśród pracujących, jak i niepracujących. Fakt ten można uznać za pośredni wskaźnik niskiego poziomu wiedzy zarówno osób pracujących, jak i niepracujących, odnośnie do przepisów regulujących ewentualne pomniejszenie renty wskutek przekroczenia limitu wynagrodzenia.

**Wykres 19** – Podjęcie pracy grozi pomniejszeniem renty – według kryterium pracy i pobierania / niepobierania świadczeń



Odsetek osób przekonanych o groźbie pomniejszenia renty wskutek podjęcia pracy różnicuje się w grupie pracujących w zależności od pobierania świadczeń (około 30%) lub ich niepobierania (około 24%). Różny jest też poziom niewiedzy w tej kwestii – wśród pracujących pobierających świadczenia około 23%, zaś w grupie pracujących i niepobierających świadczeń około 50%.

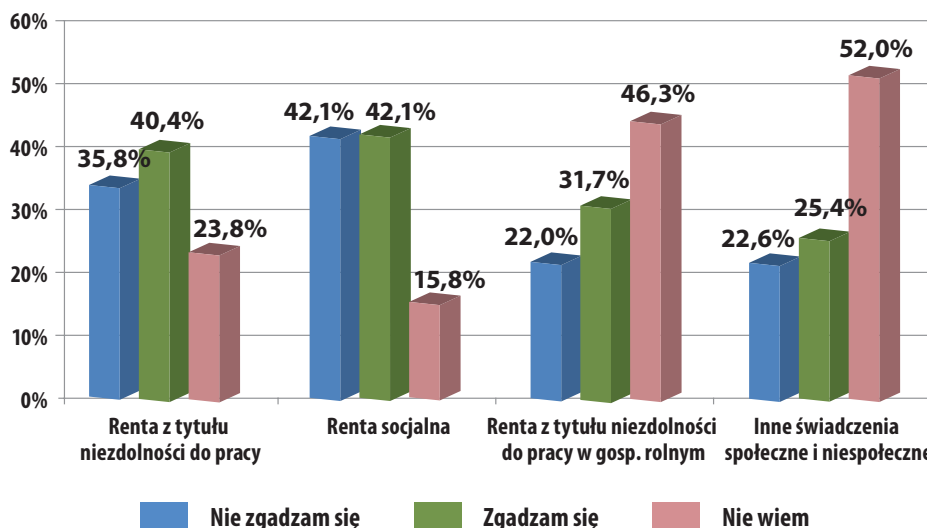
**Wykres 20** – Podjęcie pracy grozi pomniejszeniem renty – w grupie pobierających / niepobierających świadczenia



Odsetek osób obawiających się pomniejszenia pobieranej renty wynosi około 35% w grupie osób pobierających świadczenia (bez względu na ich rodzaj), w stosunku do około 25% w grupie osób niepobierających świadczeń.

Bardziej szczegółowe zróżnicowanie poglądów w tej kwestii, w zależności od rodzaju pobieranego świadczenia, przedstawia poniższy wykres.



**Wykres 21** – Podjęcie pracy grozi pomniejszeniem renty – według rodzaju pobieranego świadczenia

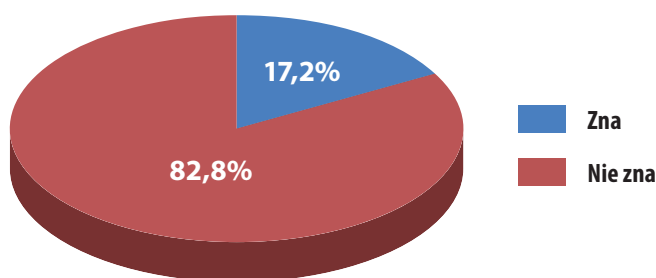
Najwyższy poziom obaw o pomniejszenie renty wskutek podjęcia pracy przejawiają osoby faktycznie pobierające renty. Wśród pobierających rentę z tytułu niezdolności do pracy, jej pomniejszenia wskutek podjęcia pracy obawia się około 40%, wśród pobierających rentę socjalną odsetek ten jest bardzo podobny i wynosi około 42%. Wśród osób pobierających rentę z tytułu niezdolności do pracy w gospodarstwie rolnym około 32% obawia się jej pomniejszenia wskutek podjęcia pracy. W tym ostatnim przypadku jednak odsetek niemających zdania sięga połowy objętych badaniem. Poziom obaw związanych z pomniejszeniem renty jest najniższy, co zrozumiałe, wśród osób pobierających inne niż rentowe świadczenia społeczne i wynosi około 25%.

Płeć i wiek nie różnicują w sposób istotny poglądów respondentów w kwestii groźby pomniejszenia renty wskutek podjęcia pracy. Nieznacznie wyższy poziom tych obaw odnotowano wśród mieszkańców wsi (około 37%) w stosunku do mieszkańców miast (około 30%). Można też zauważyć, iż poziom obaw nieznacznie maleje wraz ze zmniejszającym się stopniem niepełnosprawności i wynosi: 38% dla niepełnosprawnych w stopniu znacznym, około 32% w stopniu umiarkowanym oraz około 27% dla niepełnosprawnych w stopniu lekkim.

## Poziom wiedzy dotyczącej limitów wynagrodzenia, po których następuje pomniejszenie lub zawieszenie renty

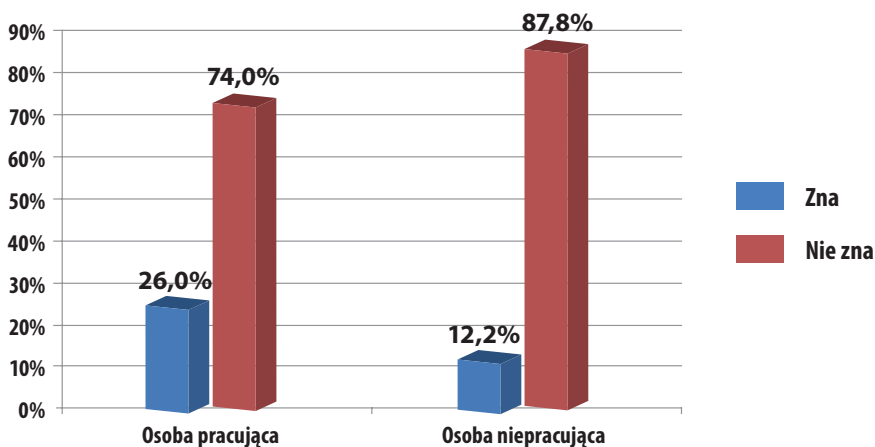
Omawiając kwestię obaw przed odebraniem lub pomniejszeniem renty wskutek podjęcia pracy, zwracaliśmy uwagę na często niepokojąco wysokie odsetki respondentów, niepotrafiących ustosunkować się do tych kwestii. Rozmówców zapytano następnie wprost „czy wiedzą, ile można obecnie miesięcznie zarobić bez groźby pomniejszenia lub zawieszenia renty”.

**Wykres 22** – Znajomość limitów wynagrodzenia ograniczających pobieranie renty



Aż około 83% ogółu osób niepełnosprawnych objętych badaniem przyznaje otwarcie, iż nie zna wysokości kwot, jakie można zarobić bez groźby pomniejszenia lub zawieszenia renty. Jak wskazują przedstawione wyżej dane, brak tej wiedzy nie przeszkodził rozmówcom w wyrażeniu mniej lub bardziej zdecydowanego przekonania o istnieniu groźby pomniejszenia i/lub utraty renty wskutek podjęcia pracy.

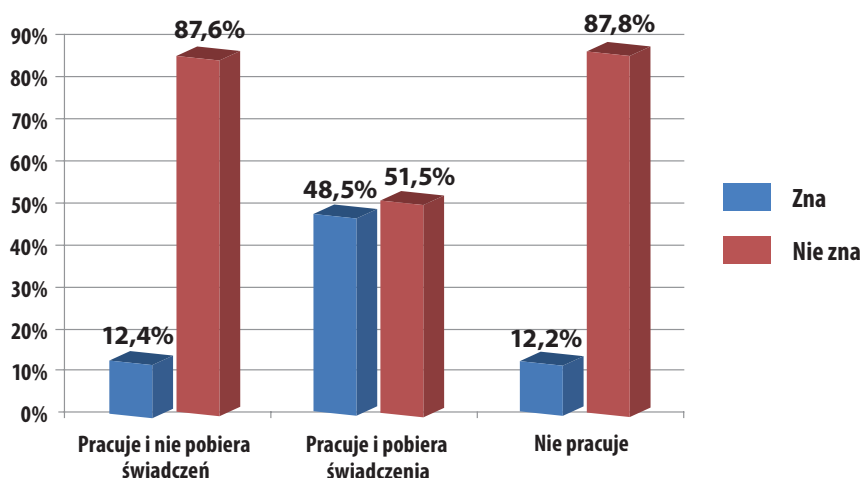
**Wykres 23** – Znajomość limitów wynagrodzenia ograniczających pobieranie renty – w grupie pracujących / niepracujących



Kilka kolejnych wykresów prezentuje zróżnicowanie poziomu wiedzy w omawianej kwestii dla różnych subkategorii badanej zbiorowości.

Mimo bardzo wysokiego poziomu obaw odnośnie do ewentualnego pomniejszenia lub utraty renty, jakie odnotowano wśród osób niepracujących, odsetek otwarcie przyznających się do niewiedzy odnośnie do obowiązujących limitów zarobków jest zaskakująco wysoki – około 88%. Osoby, które zadeklarowały, iż znają obowiązujące limity zarobków poproszono dodatkowo o podanie tych kwot. Dalszych 25% nie potrafiło ich jednak wymienić mimo uprzednich deklaracji, zaś pozostali jedynie sporadycznie wskazywali poprawne kwoty. Można więc ogólnie stwierdzić, iż osoby niepełnosprawne, bez względu na to, czy pracują, czy też nie, sporadycznie tylko znają prawne limity wysokości zarobków, po których następuje pomniejszenie lub zawieszenie pobieranej renty.

**Wykres 24** – Znajomość limitów wynagrodzenia ograniczających pobieranie renty – według kryterium pracy i pobierania / niepobierania świadczeń



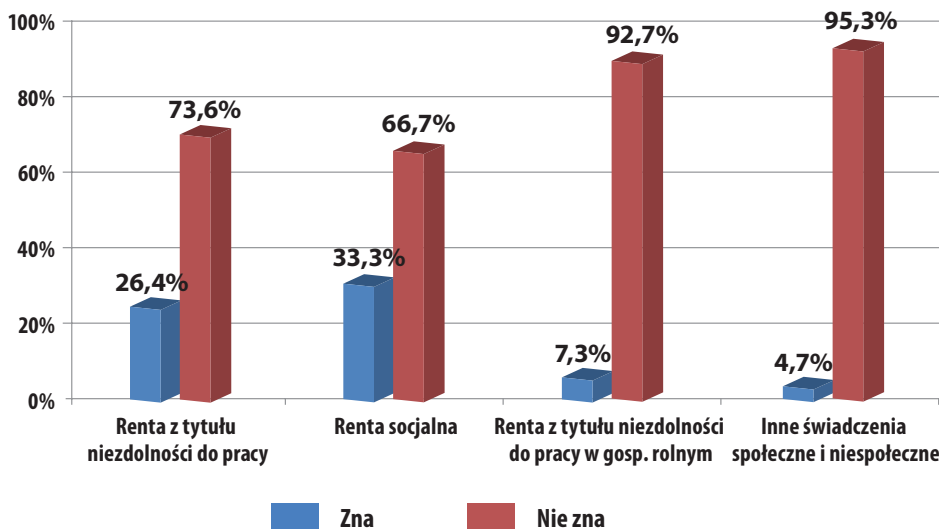
Względnie najwyższy poziom wiedzy dotyczącej obowiązujących limitów zarobków, po przekroczeniu których następuje pomniejszenie lub zawieszenie renty, deklarują osoby pracujące i pobierające świadczenia. Ale nawet w tej grupie, najbardziej zainteresowanej, około połowa przyznaje się do niewiedzy w tej kwestii.

Sam fakt pobierania renty nie stanowi przesłanki do posiadania wiedzy odnośnie do obowiązujących limitów wynagrodzenia. Około  $\frac{3}{4}$  osób pobierających rentę z tytułu niezdolności do pracy przyznaje, że nie zna obowiązujących limitów wynagrodzeń, wśród pobierających rentę socjalną odsetek ten wynosi około 67%, zaś dla pobierających rentę z tytułu niezdolności do pracy w gospodarstwie

## 26 | Pułapka świadczeń – aspekty szczegółowe

rolnym aż około 93%. Osoby pobierające świadczenia inne niż rentowe, niemal w 100% nie orientują się w obowiązujących limitach zarobków.

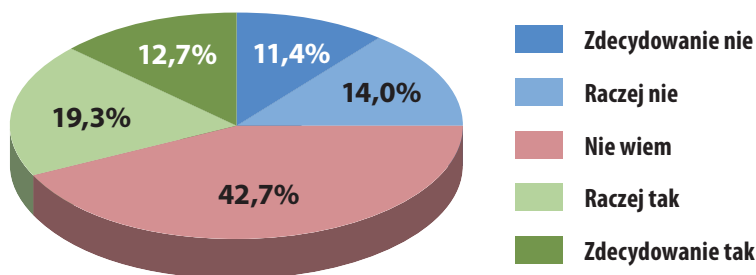
**Wykres 25** – Znajomość limitów wynagrodzenia ograniczających pobieranie renty – według rodzaju pobieranego świadczenia



## Obawa przed nieprzedłużeniem prawa do renty w konsekwencji podjęcia pracy

Obawa przed nieprzedłużeniem prawa do renty na następny okres dotyczy, ściśle rzecz biorąc, jedynie tych osób niepełnosprawnych, które posiadają orzeczenie o niepełnosprawności na określony czas. Tym niemniej z opinią o istnieniu takiego zagrożenia zgadza się również znaczna część osób posiadających orzeczenie na stałe. Tak więc obawę tę można uznać za kolejny wskaźnik pozostawania w pułapce świadczeń.

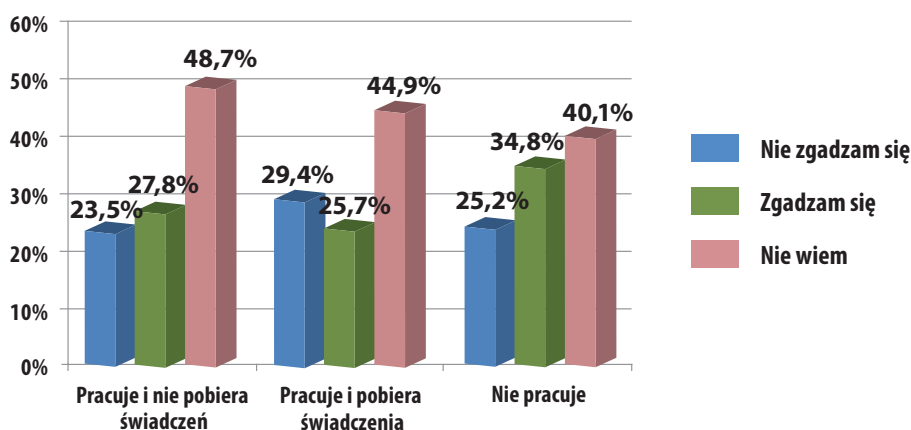
**Wykres 26** – Obawa przed nieprzedłużeniem prawa do renty



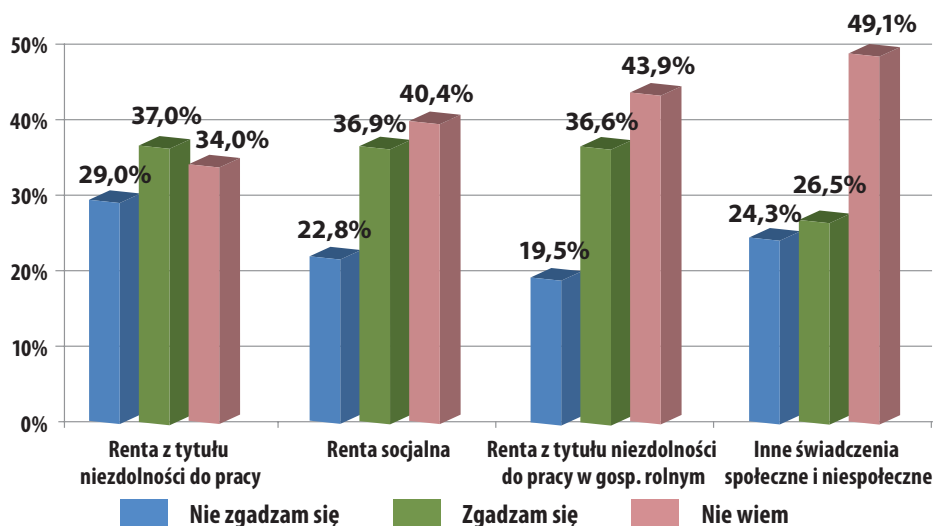
Około 1/3 respondentów zgadza się z tezą, iż podjęcie pracy grozi osobie niepełnosprawnej nieprzedłużeniem prawa do renty na następny okres. Wysoki odsetek odpowiedzi nie wiem / nie dotyczy odnosi się w tym przypadku do osób, które posiadają orzeczenie na stałe i sądzą, że ten rodzaj ryzyka ich nie dotyczy.

Obawa przed nieprzedłużeniem prawa do renty wskutek podjęcia pracy jest nieco wyższa w grupie niepracujących (około 35%), niż w grupie pracujących (około 27%).

**Wykres 27** – Obawa przed nieprzedłużeniem prawa do renty – według kryterium pracy i pobierania / niepobierania świadczeń



**Wykres 28** – Obawa przed nieprzedłużeniem prawa do renty – według rodzaju pobieranego świadczenia



W grupie pracujących poziom obaw o nieprzedłużenie prawa do renty na następny okres jest niezależny od tego, czy osoba pracująca pobiera świadczenia, czy też nie (kolejno około 26% i około 28%).

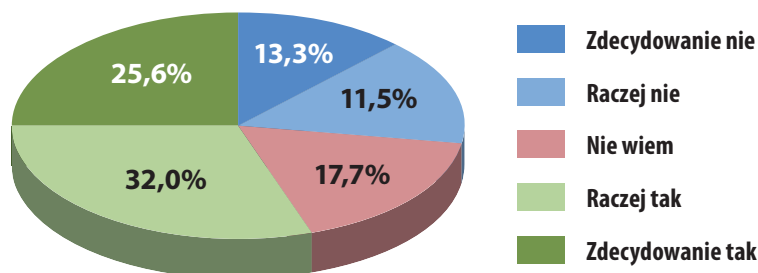
Rodzaj pobieranej renty nie różnicuje poziomu obaw przed nieprzedłużeniem prawa do renty na kolejny okres wskutek podjęcia pracy. O istnieniu takiego ryzyka są natomiast przekonane, choć w mniejszej liczbie, także osoby niepobierające renty, lecz pobierające inne świadczenia społeczne i niespołeczne (około 26%).

Płeć, wiek oraz stopień niepełnosprawności nie różnicują opinii respondentów w powyższej kwestii. Podobnie, jak w przypadku innych powiązanych obaw, mieszkańcy wsi częściej (40%), niż mieszkańcy miast (około 27%) obawiają się nieprzedłużenia renty wskutek podjęcia pracy.

### Obawa przed powtórным wezwaniem przed komisję orzekającą wskutek podjęcia pracy

Obawa przed powtórным wezwaniem przed komisję orzekającą wskutek podjęcia pracy to kolejny wskaźnik pozostawania w pułapce świadczeń poddany badaniu. Chodzi tu o sam fakt wezwania przed komisję bez względu na jego konsekwencje. Powtórne wezwanie przed komisję jest bowiem odbierane – jak wynika z otwartych odpowiedzi respondentów – jako wydarzenie przykre, denerwujące, wymagające czasochłonnego zebrania aktualnej dokumentacji medycznej.

**Wykres 29** – Obawa przed powtórным wezwaniem przed komisję

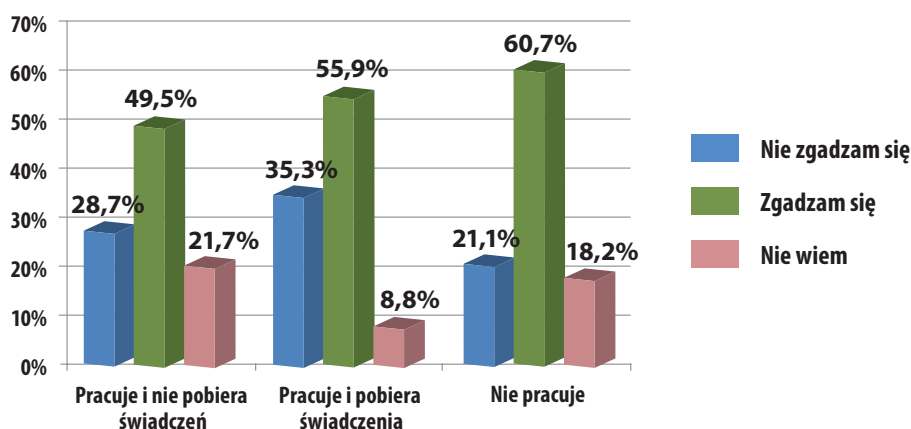


Około 58% ogółu osób niepełnosprawnych zgadza się, mniej lub bardziej zdecydowanie, ze stwierdzeniem, iż podjęcie pracy zawodowej grozi osobie niepełnosprawnej powtórным wezwaniem przed komisję orzekającą. Około ¼ to osoby „zdecydowanie” przekonane o istnieniu takiego zagrożenia. Odsetek

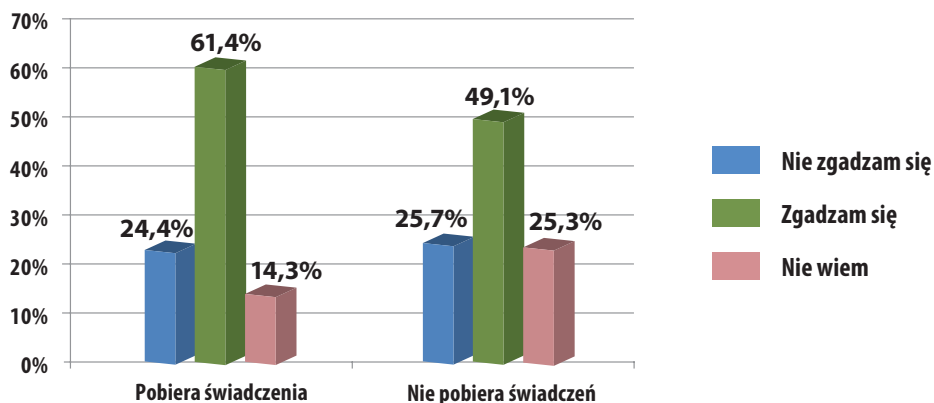
osób niepotrafiących ustosunkować się do tej kwestii jest relatywnie niski w porównaniu z innymi obawami, co oznacza, iż przekonanie o istnieniu obawy przed powtórny wezwaniem przed komisję jest bardzo szeroko ugruntowane w badanej zbiorowości.

Omawiany wskaźnik obawy przed powtórny wezwaniem przed komisję wzrasta do około 61% w grupie osób niepracujących, wobec około 52% w grupie pracujących.

**Wykres 30** – Obawa przed powtórny wezwaniem przed komisję – według kryterium pracy i pobierania / niepobierania świadczeń



**Wykres 31** – Obawa przed powtórny wezwaniem przed komisję – w grupie pobierających / niepobierających świadczenia

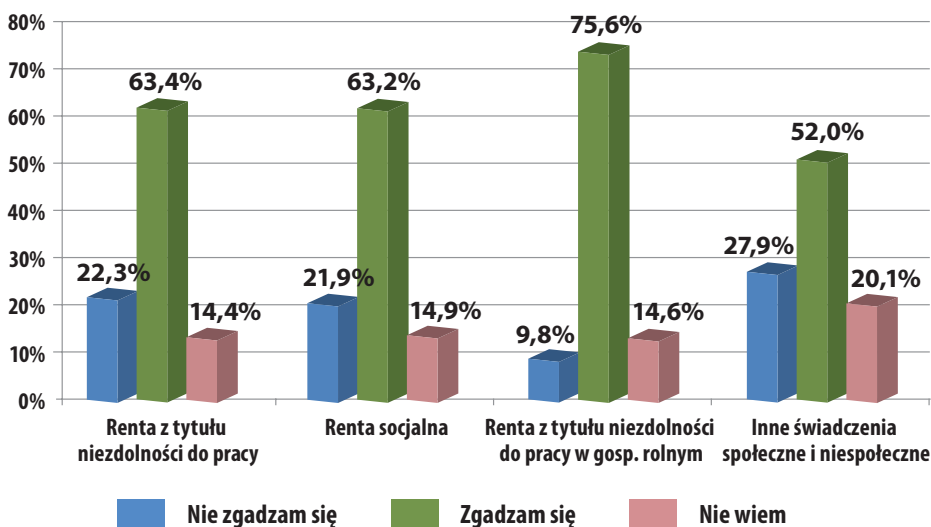


### 30 | Pułapka świadczeń – aspekty szczegółowe

Mniej lub bardziej silne obawy przed powtórным wezwaniem przed komisję orzekającą przejawiają nawet osoby, które pracują i nie pobierają świadczeń (około 50%). Wynik ten potwierdza tezę, iż groźba powtórного wezwania przed komisję jest wydarzeniem negatywnym, nawet jeśli nie wiąże się z obawą o utratę świadczeń. W grupie pracujących i pobierających świadczenia omawiany wskaźnik wynosi około 56%.

Około połowa osób niepobierających żadnych świadczeń zgadza się z tezą, iż podjęcie pracy grozi powtórным wezwaniem przed komisję. W grupie pobierających świadczenia (zarówno rentowe, jak i nierentowe) analogiczny odsetek wynosi około 61%.

**Wykres 32** – Obawa przed powtórным wezwaniem przed komisję – według rodzaju pobieranego świadczenia



W grupach osób pobierających rentę z tytułu niezdolności do pracy oraz rentę socjalną, odsetki osób mniej lub bardziej obawiających się powtórного wezwania przed komisję są jednakowe i wynoszą około 63%. Poziom analogicznych obaw wśród pobierających rentę z tytułu niezdolności do pracy w gospodarstwie rolnym jest wyższy i wynosi około 76%. W znacząco mniejszym stopniu obawiają się powtórного wezwania osoby pobierające świadczenia inne niż rentowe (52%).

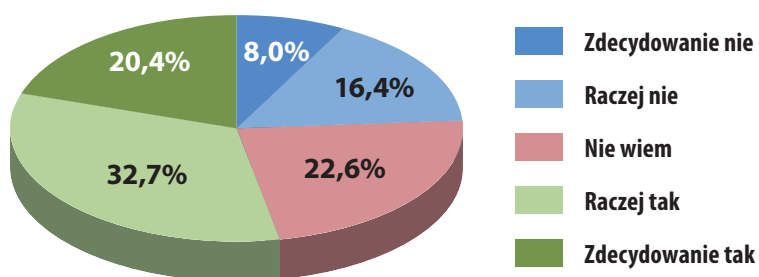
Płeć, wiek oraz stopień niepełnosprawności nie różnicują poziomu obaw osób niepełnosprawnych przed powtórным wezwaniem na komisję orzekającą. Istotnie, wyższy poziom obaw odnośnie do tej kwestii występuje wśród mieszkańców wsi (około 69%), wobec około 50% dla mieszkańców miast.



## Obawa przed odebraniem lub obniżeniem orzeczenia o niepełnosprawności wskutek podjęcia pracy

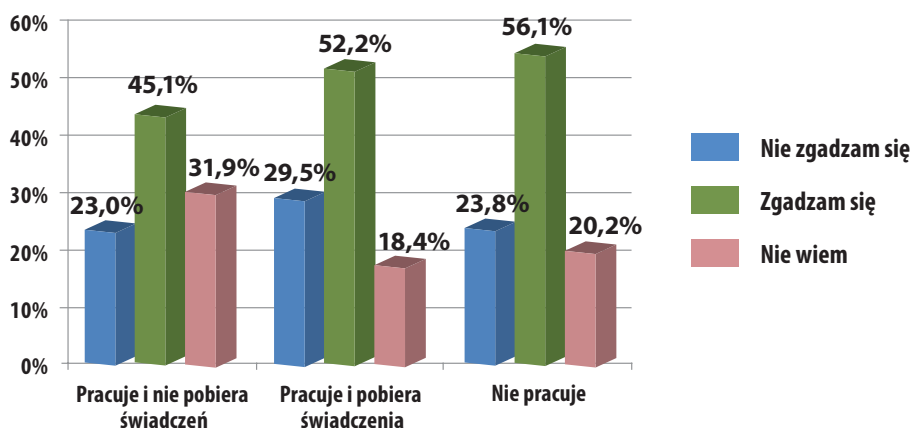
Powtórne wezwanie przed komisję orzekającą jest, jak już wskazano wyżej, wydarzeniem wysoce negatywnym samym w sobie. Z powtórным wezwaniem wiąże się jednak konkretna groźba obniżenia stopnia niepełnosprawności lub całkowitej utraty orzeczenia. Ta właśnie obawa stanowi kolejny wskaźnik pułapki świadczeń poddany ocenie.

**Wykres 33** – Obawa przed odebraniem lub obniżeniem orzeczenia o niepełnosprawności



Około 53% ogółu osób niepełnosprawnych objętych badaniem mniej lub bardziej silnie obawia się, że podjęcie pracy może skutkować obniżeniem orzeczonego stopnia niepełnosprawności lub całkowitą utratą tego orzeczenia. Około 1/5 ogółu to osoby zdecydowanie przekonane o istnieniu takiego ryzyka. Jednocześnie około 1/4 ogółu badanych nie potrafi ocenić istnienia tego rodzaju zagrożenia.

**Wykres 34** – Obawa przed odebraniem lub obniżeniem orzeczenia o niepełnosprawności – według kryterium pracy i pobierania / niepobierania świadczeń

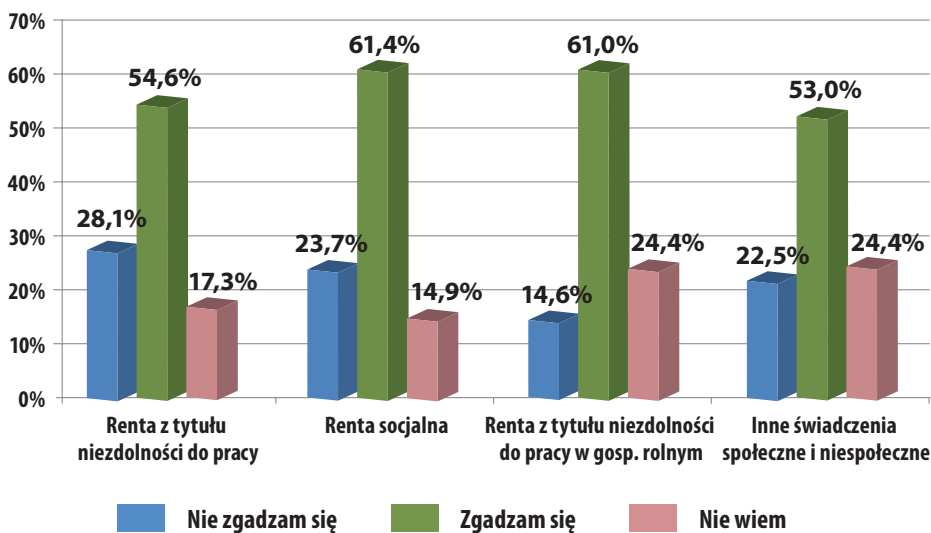


## 32 | Pułapka świadczeń – aspekty szczegółowe

Osoby pracujące nieznacznie rzadziej obawiają się obniżenia lub utraty orzeczenia o niepełnosprawności, jako konsekwencji podjęcia pracy (około 48%), niż osoby niepracujące (około 56%).

Osoby pracujące niepobierające świadczeń, zdają się nieco mniej interesować ryzykiem obniżenia lub odebrania orzeczenia wskutek podjęcia pracy. Około 1/3 tej grupy nie potrafi ocenić tego rodzaju zagrożenia, a około 45% jest mniej lub bardziej przekonanych o jego istnieniu. Dla osób pracujących i pobierających świadczenia, analogiczne odsetki wynoszą kolejno około 18% i około 52%.

**Wykres 35** – Obawa przed odebraniem lub obniżeniem orzeczenia o niepełnosprawności – według rodzaju pobieranego świadczenia



Obawa przed obniżeniem lub utratą orzeczenia o niepełnosprawności wskutek podjęcia pracy nie jest istotnie zależna od rodzaju pobieranego świadczenia – obawę tę przejawiają zarówno pobierający rentę z tytułu niezdolności do pracy (około 55%), rentę socjalną (około 61%), rentę z tytułu niezdolności do pracy w gospodarstwie rolnym (61%) oraz inne świadczenia (około 53%).

Płeć, wiek oraz stopień niepełnosprawności nie różnicują poziomu omawianych obaw. Podobnie jak w przypadku innych wskaźników, nieco bardziej utraty lub obniżenia orzeczenia wskutek podjęcia pracy obawiają się osoby zamieszkałe na wsi (60%), wobec zamieszkałych w mieście (około 49%).

# Pułapka świadczeń a aktywizacja zawodowa

W rozdziale tym przedstawione są deklaracje respondentów odnośnie do stopnia trudności, jakie różne czynniki faktycznie wywierały lub nadal wywierają na ich decyzję o podjęciu pracy zawodowej. Przeszkody związane z pułapką świadczeń są oceniane na tle innych przeszkód utrudniających podjęcie pracy. Jako wskaźników syndromu pułapki świadczeń użyto obawy przed utratą lub pomniejszeniem renty, obawy przed utratą innych niż renta świadczeń oraz obawy przed powtórny wezwaniem przed komisję orzekającą. Przed przystąpieniem do porównania hierarchii przeszkód w grupie pracujących i niepracujących, warto porównać podstawowe charakterystyki obu tych grup. Niewątpliwie wywierają one wpływ na rodzaj i siłę oddziaływania przeszkód w podejmowaniu pracy, zgłaszanych przez pracujących i niepracujących.

Kolejną omawianą kwestią jest porównanie czynników deklarowanych jako przeszkody w podjęciu pracy, w tym wskaźników pułapki świadczeń w grupie osób niepracujących, ale zamierzających podjąć pracę oraz niezamierzających podjąć pracy. Ostatnią omawianą kwestią jest miejsce, jakie zajmują wskaźniki pułapki świadczeń w rankingu czynników wskazywanych jako uwarunkowania ewentualnego podjęcia pracy przez obecnie niepracujące osoby niepełnosprawne.

## Charakterystyka pracujących i niepracujących osób niepełnosprawnych

W strukturze socjo-demograficznej grupy pracujących i niepracujących można zauważyć niewielką przewagę mężczyzn nad kobietami w grupie pracujących oraz nieznaczną przewagę kobiet w grupie niepracujących. W strukturze wieku można zauważyć, iż osoby w wieku 30–50 lat są znacząco liczniejsze wśród pracujących niż niepracujących. Odwrotna zależność dotyczy osób w wieku 51–60/65 lat – ten przedział wieku jest liczniejszy wśród niepracujących. Pod względem wykształcenia obie grupy są zbliżone, z wyjątkiem wykształcenia wyższego, gdzie w grupie pracujących odsetek takich osób jest dwukrotnie wyższy, niż wśród niepracujących.

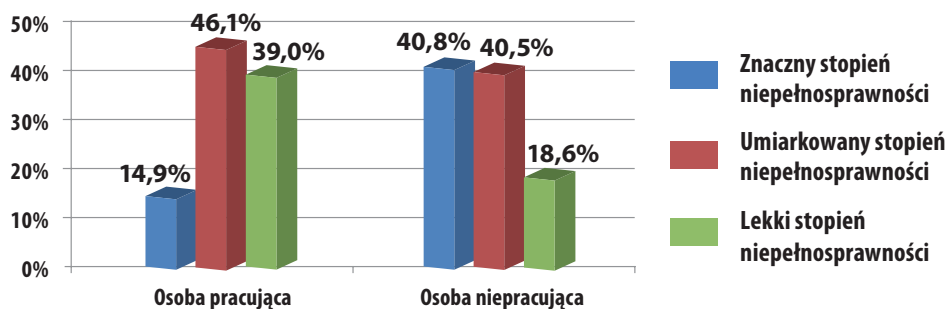
Grupy osób pracujących i niepracujących różnią się też pod względem stopnia niepełnosprawności składających się na nie osób.

W grupie osób niepracujących osoby o znacznym stopniu niepełnosprawności stanowiły około 41%, gdy w grupie pracujących jedynie około 15%. Odwrotna zależność dotyczy niepełnosprawności w stopniu lekkim – w grupie osób pra-

## 34 | Pułapka świadczeń a aktywizacja zawodowa

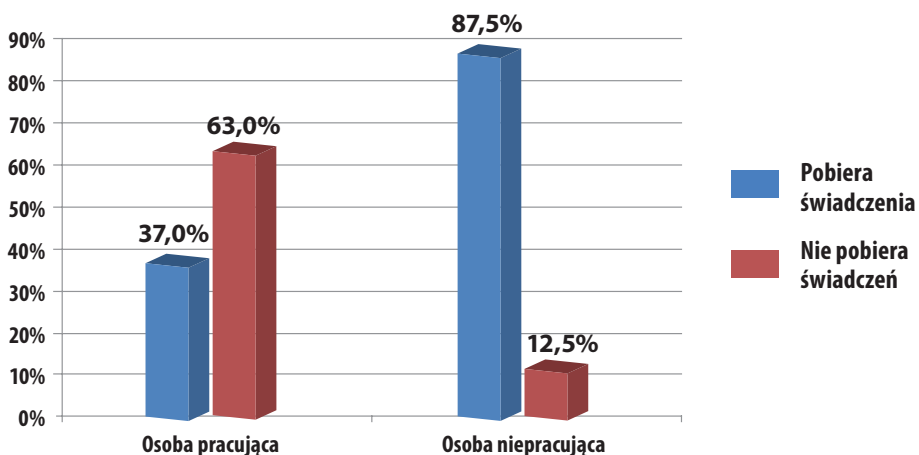
ujących znalazło się 39% osób z takim orzeczeniem, wobec około 19% w grupie niepracujących.

**Wykres 36** – Stopień niepełnosprawności w grupie pracujących i niepracujących



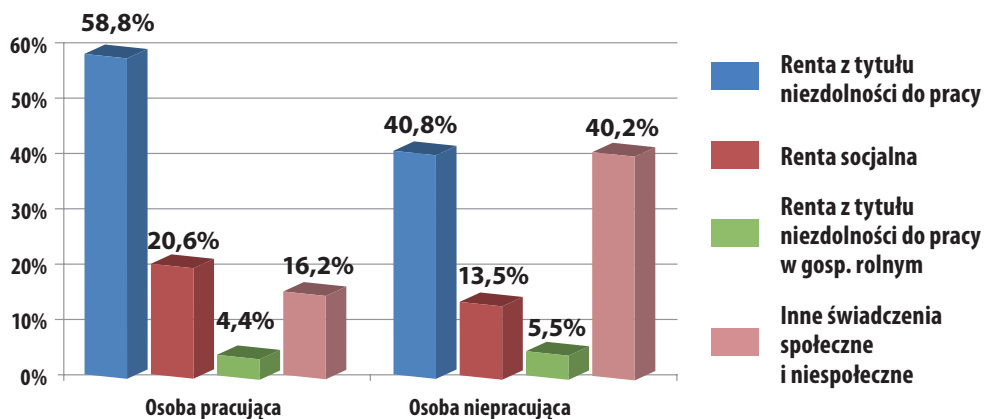
Najważniejsze, z punktu widzenia późniejszych analiz pułapki świadczeń, różnice pomiędzy grupą pracujących i niepracujących dotyczą pobierania świadczeń.

**Wykres 37** – Pobieranie świadczeń w grupie pracujących i niepracujących



W grupie osób pracujących odsetek pobierający różnego rodzaju świadczenia wynosi 37%, zaś w grupie osób niepracujących około 87%.

Odsetki osób pobierających ważniejsze rodzaje świadczeń w grupie pracujących i niepracujących przedstawia poniższy wykres.

**Wykres 38** – Rodzaj pobieranego świadczenia w grupie pracujących i niepracujących

Odsetek osób pobierających rentę z tytułu niezdolności do pracy jest w grupie osób pracujących wyższy – około 59% ogółu pobierających świadczenia, niż w grupie niepracujących (około 41%). Odsetki osób pobierających rentę socjalną i z tytułu niezdolności do pracy w gospodarstwie rolnym są porównywalne w obu grupach. Zasadniczo odmienny jest natomiast odsetek osób pobierających świadczenia inne niż renta – w grupie osób niepracujących odsetek ten wynosi około 40%, zaś w grupie pracujących jedynie około 16%.

## Pułapka świadczeń jako przeszkoda w podjęciu pracy w grupie obecnie pracujących

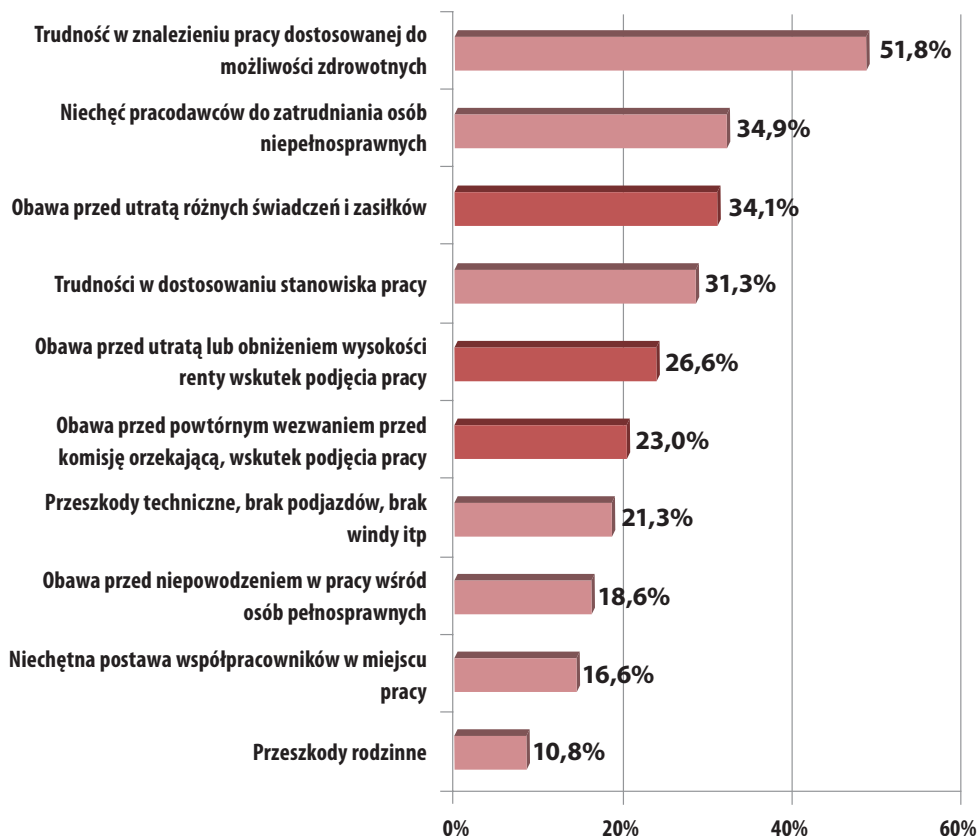
W badaniach problematyki zatrudnienia osób niepełnosprawnych wielokrotnie podejmowano próby wyodrębnienia czynników utrudniających podjęcie pracy przez tę kategorię osób. Celem prezentowanego badania nie było poszukiwanie takich czynników, lecz próba pokazania, jakie miejsce wśród różnorodnych przeszkód w podejmowaniu pracy zajmuje obawa przed utratą lub obniżeniem renty, obawa przed utratą innych świadczeń oraz obawa przed powtórny wezwaniem przed komisję – definiowane jako wskaźniki pułapki świadczeń. Respondentom przedstawiono listę często wymienianych w literaturze czynników przeciwdziałających zatrudnieniu. Lista ta nie jest oczywiście wyczerpująca, z założenia miała bowiem stanowić jedynie tło dla prezentacji skali oddziaływania przeszkód związanych z pułapką świadczeń. Rozmówcy oceniali stopień, w jakim dany czynnik utrudniał w ich przypadku decyzję o podjęciu pracy na skali od 1 do 5, gdzie 1 oznacza brak trudności, zaś 5 bardzo poważną trudność. Respondenci,

## 36 | Pułapka świadczeń a aktywizacja zawodowa

jako osoby aktualnie pracujące, odwoływali się do swoich własnych osobistych doświadczeń związanych z podejmowaniem pracy.

Poniższy wykres przedstawia hierarchię czynników utrudniających podjęcie pracy w grupie osób niepełnosprawnych aktualnie pracujących. Słupki na wykresie prezentują odsetki osób, które oceniły daną trudność na 4 lub 5, co można interpretować jako trudność „dużą” lub „bardzo dużą”.

**Wykres 39** – Hierarchia czynników utrudniających podjęcie pracy – osoby niepełnosprawne obecnie pracujące



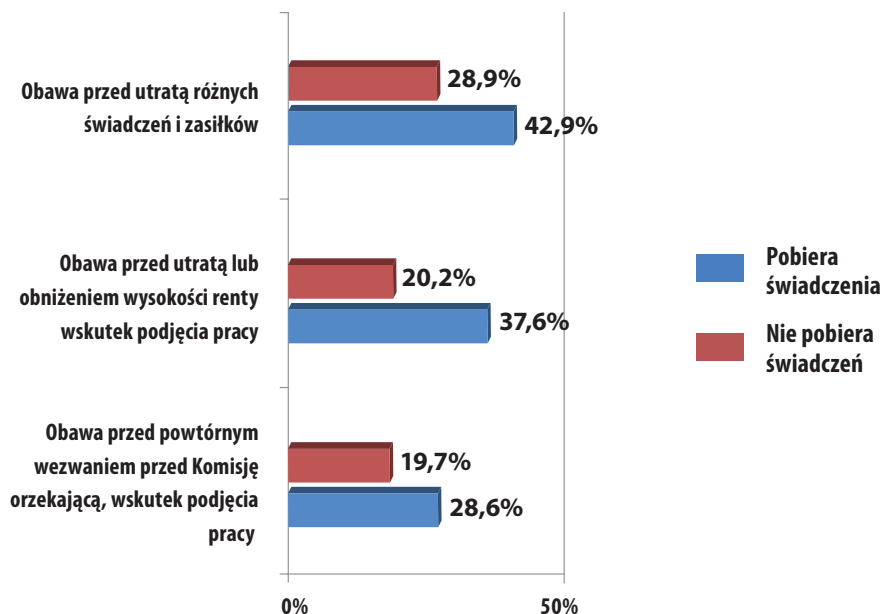
W grupie osób pracujących najczęściej wskazywaną silną przeszkodą w podjęciu pracy zawodowej była „Trudność w znalezieniu pracy dostosowanej do możliwości zdrowotnych”, której doświadczyło około 52% osób w tej grupie. Drugą co do częstości wskazań silnie odczuwaną przeszkodą była „Niechęć pracodawców do zatrudniania osób niepełnosprawnych” (około 35%). „Obawa przed utratą różnych świadczeń i zasiłków” stanowiła silną przeszkodę w podjęciu pracy dla około 34% aktualnie pracujących osób niepełnosprawnych, co rokuje ten

czynnik na trzecim miejscu, wśród najczęściej wskazywanych silnych utrudnień w podjęciu pracy. Pozostałe wskaźniki pułapki świadczeń również zajęły znaczące miejsce w omawianym rankingu. Nieco ponad ¼ (około 27%) ogółu pracujących osób niepełnosprawnych deklaruje, iż „Obawa przed utratą lub obniżeniem wysokości renty” stanowiła poważną trudność w ich decyzji o podjęciu pracy, dla niemal ¼ (23%) silnie odczuwaną trudność stanowiła „Obawa przed powtórny wezwaniem przed komisję orzekającą”.

Powyższe wyniki odnoszą się do ogółu pracujących osób niepełnosprawnych, bez względu na to, czy obecnie pobierają one jakieś świadczenia, czy też nie. Odsetki osób, dla których elementy pułapki świadczeń stanowiły poważną trudność w decyzji o podjęciu pracy, znacznie wzrastają, jeśli weźmiemy pod uwagę osoby, które faktycznie pobierają jakieś świadczenia.

Poniższy wykres prezentuje odsetki osób aktualnie pracujących, które deklarują, iż dana kwestia stanowiła duże utrudnienie w ich decyzji o podjęciu pracy (wartość 4 lub 5 na skali trudności od 1 do 5), w zróżnicowaniu dla pobierających świadczenia oraz niepobierających świadczeń.

**Wykres 40** – Pułapka świadczeń jako silna przeszkoda w podjęciu pracy – w grupie pracujących pobierających i niepobierających świadczenia



Około 43% osób pracujących i pobierających świadczenia twierdzi, iż obawa przed ich utratą stanowiła dużą trudność w podjęciu decyzji o rozpoczęciu pracy. Dla pracujących i aktualnie niepobierających świadczeń analogiczny odsetek wynosi

około 29%. Można więc sądzić, że około 30% w grupie pracujących i obecnie niepobierających świadczeń to osoby, które utraciły do nich prawo wskutek podjęcia pracy.

Obawa przed utratą lub obniżeniem wysokości renty stanowiła poważną trudność w podjęciu pracy dla około 38% osób obecnie pracujących i pobierających rentę, wobec około 20% w grupie obecnie pracujących i niepobierających renty. Znaczna część tych ostatnich zapewne nie pobierała renty także w chwili podejmowania pracy. Tym niemniej znamienym jest, iż mimo faktycznego niepobierania renty osoby takie deklarują, iż obawa przed jej utratą lub pomniejszeniem stanowiła dla nich przeszkodę w podjęciu pracy. W tej grupie mieszczą się zapewne sytuacje, gdy osoba zamierzająca uzyskać rentę obawia się, że podjęcie pracy może stanowić w przyszłości argument dla komisji orzekającej o nieprzyznaniu renty.

W grupie aktualnie pracujących i pobierających jakieś świadczenia około 29% przyznaje, że obawa przed powtórным wezwaniem przed komisję orzekającą stanowiła dla nich poważną trudność w decyzji o podjęciu pracy. Wśród obecnie niepobierających świadczeń na kwestię tę, jako poważną trudność, wskazuje około 20% respondentów. Wynik ten potwierdza, że **powtórne wezwanie przed komisję to nie tylko groźba utraty świadczeń, ale groźba utraty statusu osoby niepełnosprawnej** (Zobacz rozdział powyżej).

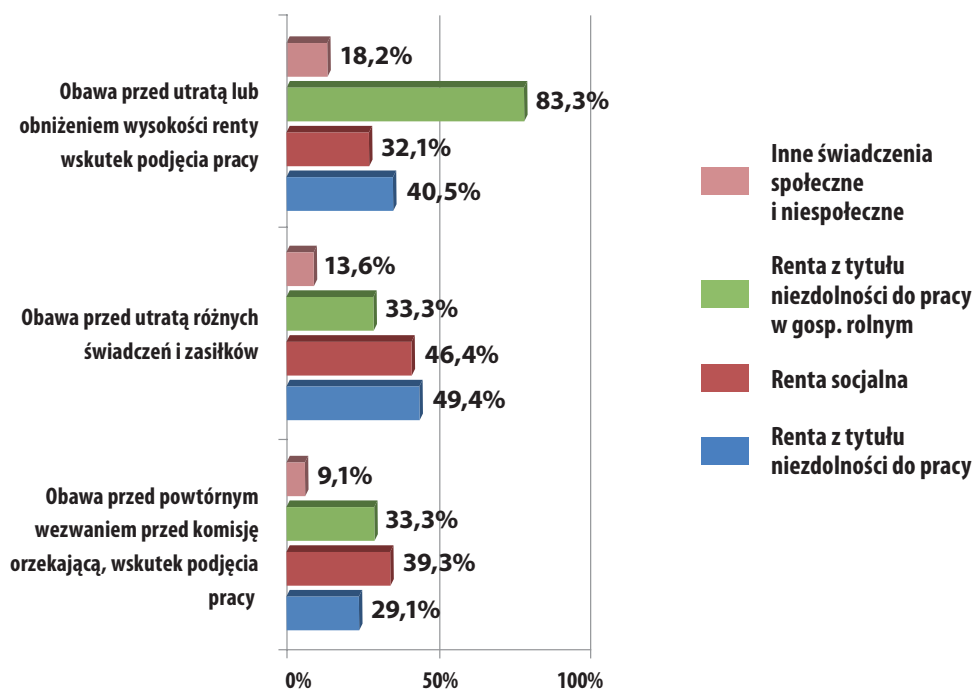
Jak wynika z prezentowanych wyżej danych, obawy związane z pułapką świadczeń stanowiły silniejszą przeszkodę w decyzji o podjęciu pracy w grupie osób pobierających świadczenia w porównaniu z niepobierającymi świadczeń. Analizując tę kwestię można postawić pytanie, czy obawy te są równie silne wśród pobierających świadczenia różnego typu? Poniższy wykres przedstawia odsetki osób pracujących, dla których elementy pułapki świadczeń stanowiły poważną trudność w podjęciu pracy, w zależności od typu obecnie pobieranego świadczenia.

Osoby pracujące i jednocześnie pobierające rentę z tytułu niezdolności do pracy w około 40% deklarują, iż obawa przed utratą lub pomniejszeniem wymiaru tej renty stanowiła poważną trudność w decyzji o podjęciu pracy. Jednocześnie niemal połowa (około 49%) tej kategorii osób wskazuje na obawę przed utratą innych świadczeń, jako poważne utrudnienie decyzji o podjęciu pracy. Około 29% pracujących i pobierających rentę z tytułu niezdolności do pracy zgłasza też obawę przed powtórным wezwaniem przed komisję orzekającą, jako utrudnienie w podjęciu pracy.

Około 1/3 (32,1%) osób pracujących i pobierających rentę socjalną deklaruje, iż obawa przed utratą lub obniżeniem tego świadczenia była poważnym utrudnieniem w podjęciu decyzji o rozpoczęciu pracy. Także w tej grupie niemal połowa



**Wykres 41** – Pułapka świadczeń jako silna przeszkoda w podjęciu pracy – według rodzaju pobieranego świadczenia w grupie pracujących



(około 46%) wskazuje na obawę przed utratą świadczeń innych niż renta, jako utrudnienie w podjęciu pracy. Na obawę przed powtórny wezwaniem przed komisję orzekającą wskazuje w tym kontekście około 39% tej kategorii osób.

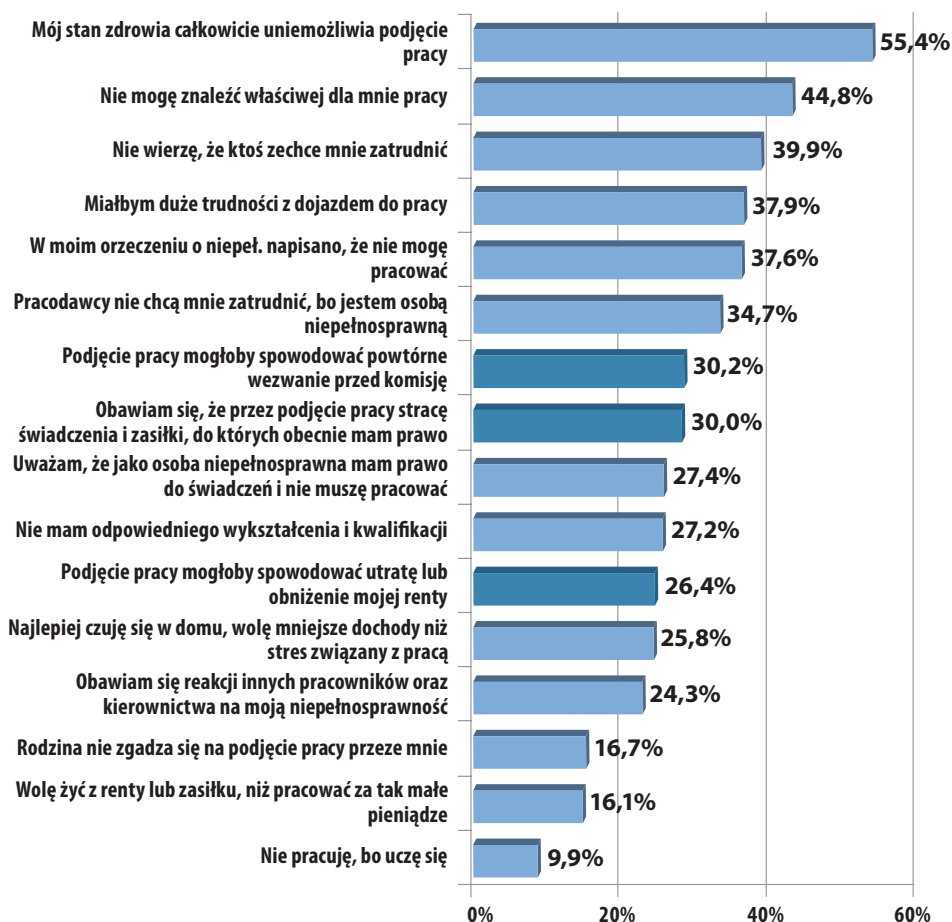
Najwyższy poziom obaw przed utratą lub pomniejszeniem renty, jako czynnika utrudniającego podjęcie pracy, odnotowano w grupie pobierających rentę z tytułu niezdolności do pracy w gospodarstwie rolnym. Jednakże bardzo niewielka liczebność próbek nie pozwala na ilościową interpretację tego wyniku.

Co zrozumiałe, osoby obecnie pobierające świadczenia inne niż renta, w znacznie mniejszym stopniu niż pobierający renty, wskazują na obawę przed utratą świadczeń rentowych, jako przeszkodę w podjęciu pracy. Obecność tego rodzaju obaw w grupie obecnie niepobierających renty może wskazywać, iż chodzi tu o osoby, które faktycznie utraciły świadczenia rentowe po podjęciu pracy lub też planowały starania o rentę i obawiały się, że podjęcie pracy może wpłynąć na te starania negatywnie. Także i w tym przypadku wyniki mogą być obciążone dużym błędem z uwagi na niewielką liczebność tej kategorii osób w badanej próbie.

## Pułapka świadczeń jako przeszkoda w podjęciu pracy w grupie obecnie niepracujących

Analogicznie, jak w przypadku osób pracujących, osobom obecnie niepracującym przedstawiono zestaw czynników często wskazywanych przez osoby niepełnosprawne, jako przeszkody w podejmowaniu pracy. Zadaniem rozmówców było ocenienie, jak dużą przeszkodę w podjęciu pracy stanowi w ich osobistym przypadku dany czynnik. Oceny dokonywano na skali od 1 do 5, gdzie 1 oznacza brak przeszkody lub przeszkodę minimalną, zaś 5 przeszkodę maksymalnie silną. Analogicznie jak w przypadku osób pracujących zakładamy, że wskazanie którejs z najwyższych wartości skali 4 lub 5 oznacza, iż dana kwestia stanowi dużą trudność. Poniższy wykres przedstawia skumulowane odsetki odpowiedzi 4 lub 5.

**Wykres 42** – Hierarchia czynników utrudniających podjęcie pracy – osoby niepełnosprawne obecnie niepracujące

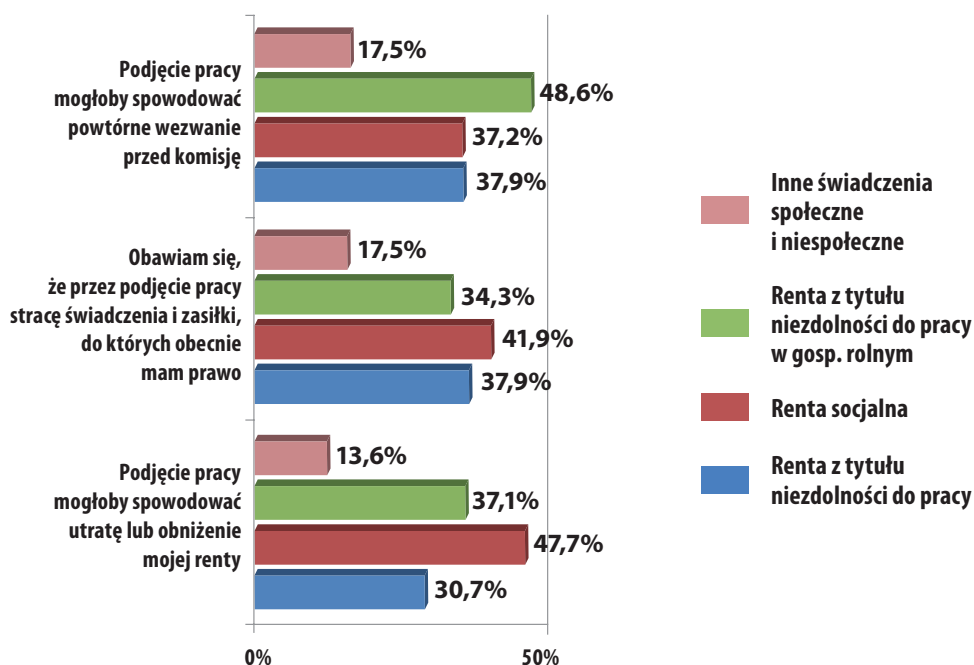


Silne przeszkody w podjęciu pracy, relatywnie najczęściej wskazywane w grupie niepracujących osób niepełnosprawnych, to: „Mój stan zdrowia całkowicie uniemożliwia podjęcie pracy” – około 55%, „Nie mogę znaleźć właściwej dla mnie pracy” – około 45% oraz „Nie wierzę, że ktoś zechce mnie zatrudnić” – około 40%.

Przeszkody zaliczone do pułapki świadczeń zajmują środkową pozycję w powyższym rankingu. Na obawę przed powtórным wezwaniem przed komisję, jako silną przeszkodę w podjęciu pracy, wskazuje 30% ogółu niepracujących niepełnosprawnych. Analogiczny odsetek wskazuje na obawę przed utratą świadczeń innych niż rentowe. Obawa przed utratą lub obniżeniem renty jest silną przeszkodą w podjęciu pracy dla 1/4 (około 26%) obecnie niepracujących.

Rodzaj pobieranego świadczenia wpływa wyraźnie na odsetki osób obawiających się jego utraty.

**Wykres 43** – Pułapka świadczeń jako silna przeszkoda w podjęciu pracy – według rodzaju pobieranego świadczenia w grupie niepracujących



Osoby pobierające rentę socjalną liczniej, niż pobierające inne świadczenia, wskazują na czynniki związane z pułapką świadczeń, jako silne utrudnienie w podjęciu pracy. Na obawę przed utratą lub obniżeniem renty wskazuje niemal połowa (około 48%) pobierających rentę socjalną, wobec około 37% pobiera-

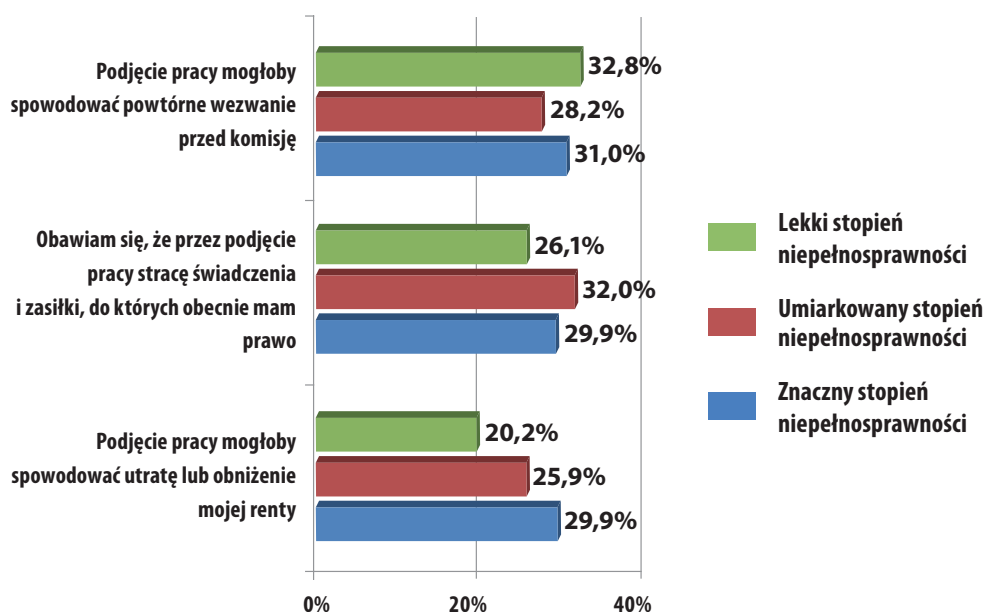
## 42 | Pułapka świadczeń a aktywizacja zawodowa

jących rentę z tytułu niezdolności do pracy w gospodarstwie rolnym, około 31% pobierających rentę z tytułu niezdolności do pracy oraz około 14% pobierających inne świadczenia. Wynik ten koresponduje z licznymi wypowiedziami respondentów w pytaniu otwartym, wskazującymi na niesprawiedliwość obecnie obowiązujących limitów zarobków, znacznie niższych dla pobierających rentę socjalną, w porównaniu z pobierającymi renty z tytułu niezdolności do pracy.

W odniesieniu do innych obaw związanych z pułapką świadczeń różnica między pobierającymi rentę socjalną, a pobierającymi inne świadczenia rentowe i nierentowe, jest już znacznie mniejsza. W grupie pobierających rentę socjalną obawa przed utratą innych niż renta świadczeń i zasiłków jest wskazywana jako poważne utrudnienie w podjęciu pracy przez około 42% respondentów. Wskaźnik ten wyniósł około 38% dla pobierających rentę z tytułu niezdolności do pracy, około 34% dla pobierających rentę z tytułu niezdolności do pracy w gospodarstwie rolnym oraz około 17% dla pobierających inne świadczenia. Dane te świadczą o tym, iż obawa przed utratą różnych innych świadczeń pobieranych oprócz renty, jest wśród różnych kategorii rencistów niemal równie silnym demotywatorem w podejmowaniu pracy, jak lęk przed utratą głównego świadczenia.

Obawa przed powtórным wezwaniem przed komisję orzekającą, jako czynnik silnie wpływający na decyzję o niepodjęciu pracy, jest wskazywana najliczniej

**Wykres 44** – Pułapka świadczeń jako silna przeszkoda w podjęciu pracy – według stopnia niepełnosprawności



przez osoby pobierające rentę z tytułu niezdolności do pracy w gospodarstwie rolnym (około 49%). Dla pobierających rentę z tytułu niezdolności do pracy wskaźnik ten wyniósł około 38%, dla pobierających rentę socjalną około 37% oraz dla pobierających inne rodzaje świadczeń około 17%.

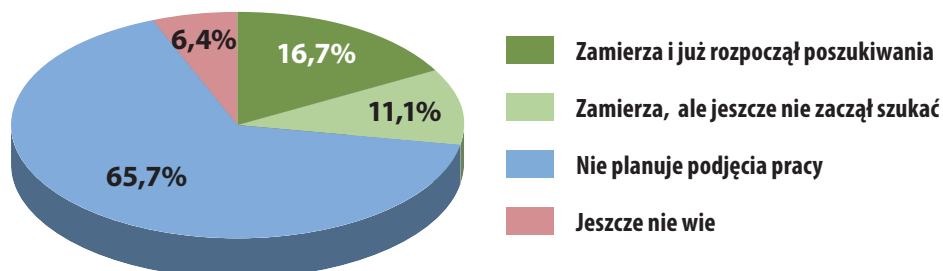
Jak wynika z porównań przedstawionych na początku tej części raportu, grupa osób niepełnosprawnych niepracujących różni się od grupy pracujących większym odsetkiem osób o znacznym poziomie niepełnosprawności. Jednakże stopień niepełnosprawności nie jest czynnikiem istotnie różnicującym tę grupę, z uwagi na czynniki demotywujące podjęcie pracy związane z pułapką świadczeń.

Jak wynika z powyższego wykresu, odsetki osób wskazujących na silny demotywujący wpływ obaw związanych z pułapką świadczeń, są dla poszczególnych stopni niepełnosprawności zbliżone do wartości dla całej grupy osób niepracujących. Dająca się zauważyć nieznaczna tendencja do częstszego wskazywania na obawę przed utratą lub pomniejszeniem renty wraz ze wzrostem stopnia niepełnosprawności, wynika raczej z wzrastającego wraz ze stopniem niepełnosprawności odsetka osób pobierających rentę, niż z samych różnic w stopniu niepełnosprawności.

## Pułapka świadczeń a zamiar podjęcia pracy

Niepracujących uczestników badania poproszono o podanie, czy w ciągu najbliższych 12 miesięcy zamierzają podjąć pracę, czy też nie. Z uwagi na fakt, iż mamy do czynienia wyłącznie z deklaracjami respondentów, za faktycznie zmotywowanych do podjęcia pracy uznać należy osoby, które deklarują, iż zamierzają podjąć pracę i już rozpoczęły starania w tej dziedzinie. Odpowiedzi osób deklarujących, że zamierzają podjąć pracę, ale jeszcze nie podjęli żadnych działań w tej mierze, należy interpretować raczej jako niezamierzających podjąć pracę.

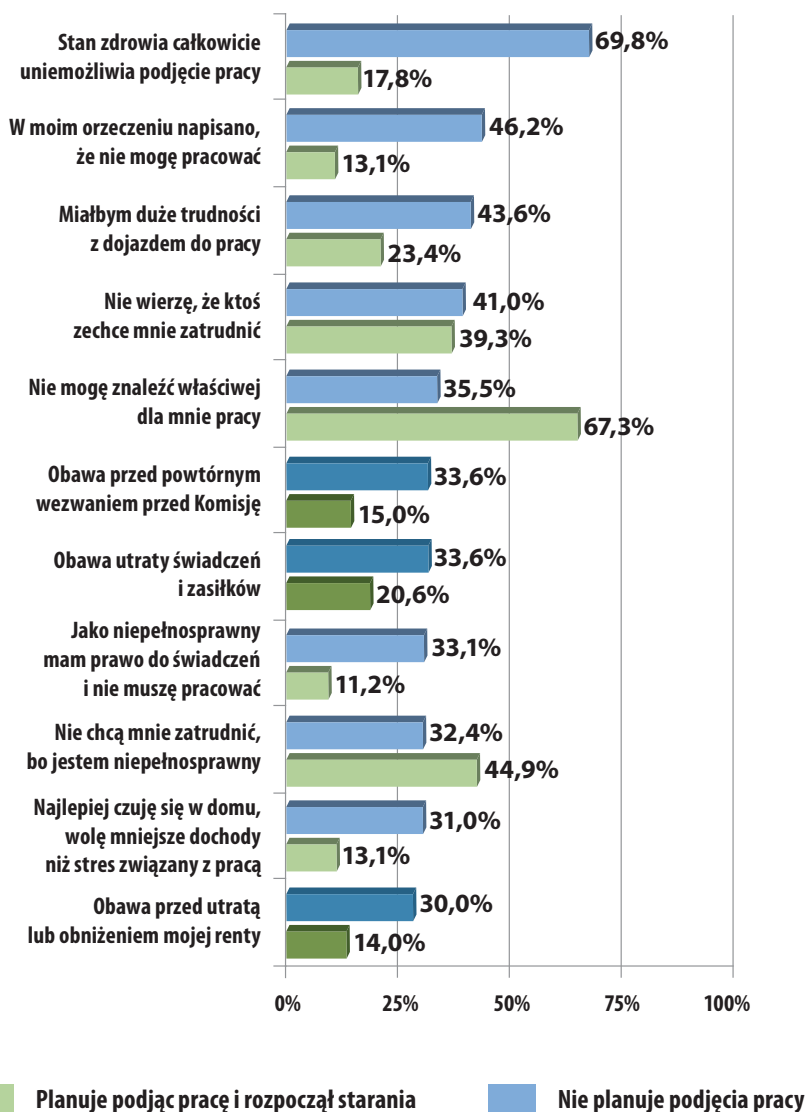
**Wykres 45** – Zamiar podjęcia pracy w okresie najbliższych 12 miesięcy



#### 44 | Pułapka świadczeń a aktywizacja zawodowa

Około 17% ogółu niepracujących osób niepełnosprawnych zamierza w okresie najbliższych 12 miesięcy podjąć pracę i już rozpoczęło jej poszukiwania. Dalszych około 11% deklaruje zamiar podjęcia pracy w tym okresie, ale jeszcze nie rozpoczęli żadnych działań w tym kierunku. Około 2/3 (około 66%) ogółu aktualnie niepracujących osób niepełnosprawnych nie zamierza podjąć pracy w okresie najbliższego roku.

**Wykres 46** – Porównanie czynników silnie utrudniających podjęcie pracy – w grupie planujących i nieplanujących podjęcie pracy



Z punktu widzenia tematu interesującego nas w tym rozdziale, powstaje pytanie, czy i jak różni się grupa osób planujących podjęcie pracy, od grupy nieplanujących, pod względem czynników deklarowanych, jako silna przeszkoda w podjęciu pracy. Poniższy wykres przedstawia zestawienie takich czynników dla obu grup. (Ze względów technicznych porównanie ograniczono jedynie do najczęściej wskazywanych czynników).

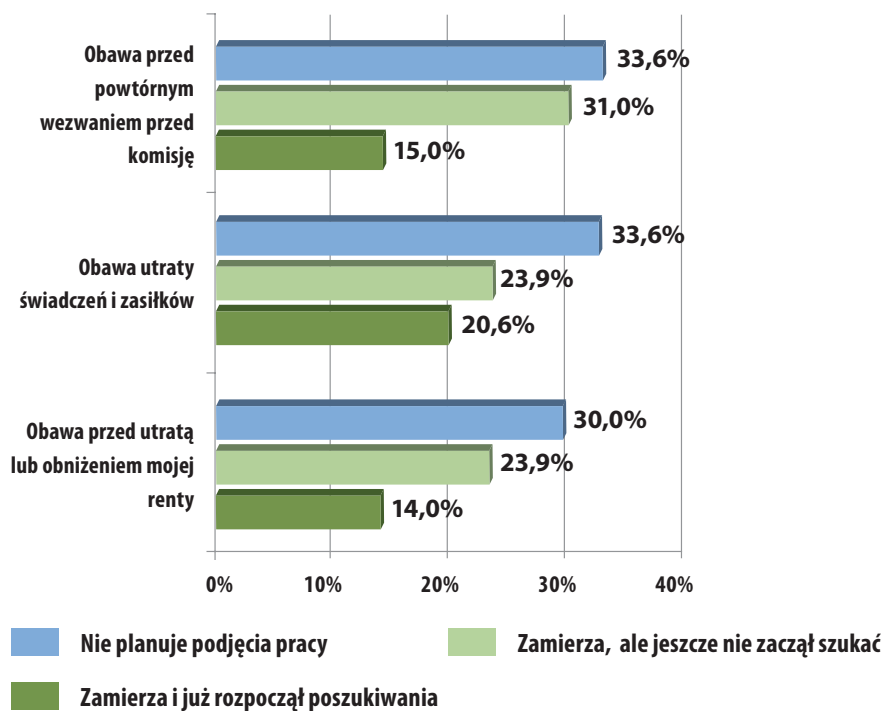
Czynniki najczęściej wymieniane jako silne przeszkody w podjęciu pracy przez osoby, które zamierzają podjąć pracę i już rozpoczęły starania, to: „Nie mogę znaleźć właściwej dla mnie pracy” (około 67%), „Pracodawcy nie chcą mnie zatrudnić, bo jestem osobą niepełnosprawną” (około 45%) oraz „Nie wierzę, że ktoś zechce mnie zatrudnić” (około 39%). Pierwsza z przeszkód, jakie zaliczyliśmy do syndromu pułapki świadczeń – „Obawa przed utratą świadczeń i zasiłków”, jest wskazywana jako silna przeszkoda przez co piątą osobę zamierzającą podjąć pracę (około 21%).

Hierarchia przeszkód w podjęciu pracy deklarowanych przez osoby niezamierzające jej podjąć jest wyraźnie odmienna, niż w grupie planujących podjęcie pracy. I tak najczęściej wskazywane jako silna przeszkoda w grupie osób niezamierzających podjąć pracy to: „Stan zdrowia całkowicie uniemożliwia podjęcie pracy” (około 70%), „W moim orzeczeniu napisano, że nie mogę pracować” (około 46%) oraz „Miałbym duże trudności z dojazdem do pracy” (około 44%). Około 1/3 tej grupy wskazuje na „Obawę przed utratą świadczeń i zasiłków” (około 34%) oraz „Obawę przed powtórny wezwaniem przed komisję” (około 34%), jako silną lub bardzo silną przeszkodę w podjęciu pracy.

Poniższy wykres pozwala porównać odsetki osób wskazujących na poszczególne wskaźniki pułapki świadczeń, jako silną lub bardzo silną przeszkodę w podjęciu pracy, w grupie planujących podjęcie pracy, którzy już rozpoczęli jej poszukiwanie, deklarujących chęć podjęcia pracy, ale niepodejmujących żadnych działań oraz w grupie niezamierzających podjąć pracy.

Dla każdego z trzech wskaźników pułapki świadczeń poddanego badaniu daje się zauważyć tendencję do wzrastania odsetka osób wskazujących na ten czynnik, jako silną przeszkodę w podjęciu pracy, wraz ze spadkiem zamiaru jej podjęcia. I tak: „Obawa przed utratą lub obniżeniem renty”, jako silna przeszkoda w podjęciu pracy jest wskazywana przez 14% osób, które zamierzają podjąć pracę i już rozpoczęły poszukiwania, około 24% w grupie osób, które deklarują zamiar podjęcia pracy, ale nie rozpoczęły jeszcze żadnych starań oraz 30% wśród niezamierzających podjąć pracy. Dla „Obawy przed utratą świadczeń i zasiłków” analogiczne odsetki wynoszą: około 21%, około 24% oraz około 34%. W przypadku „Obawy przed powtórny wezwaniem przed komisję” jest to: 15%, 31% oraz około 34%.

**Wykres 47** – Pułapka świadczeń jako silna przeszkoda w podjęciu pracy – według zamiaru podjęcia pracy



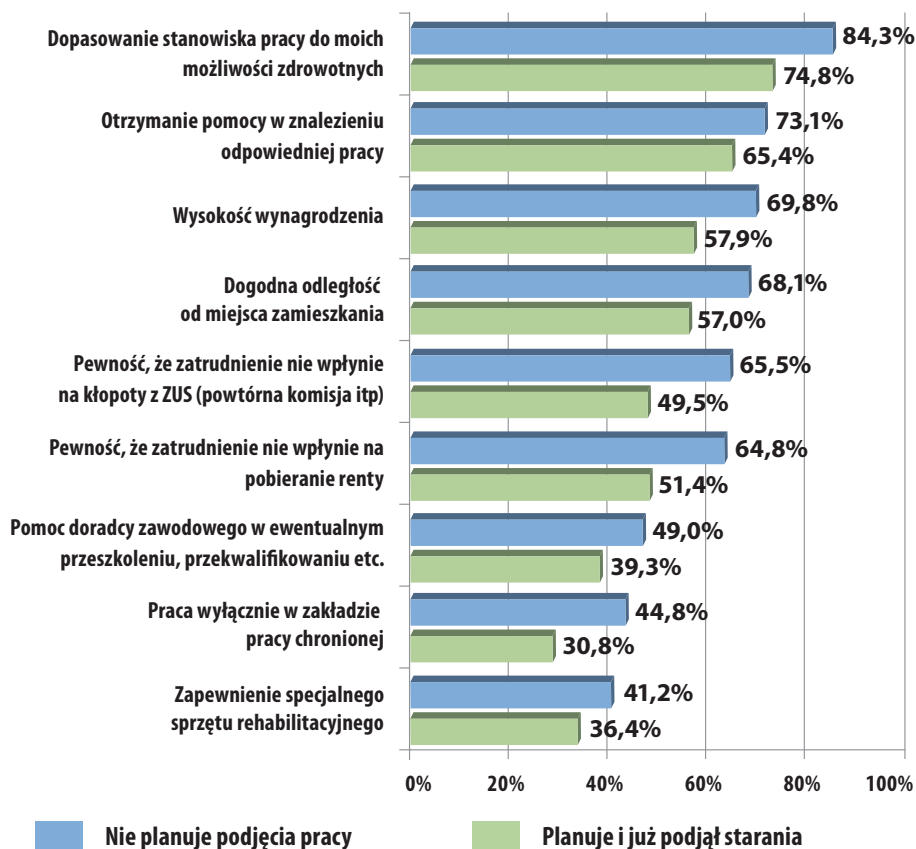
Z przedstawionych porównań wynika wyraźnie, iż osoby, które faktycznie zamierzają podjąć pracę, są w znacznie mniejszym stopniu skrupowane pułapką świadczeń niż osoby niezamierzające podjąć pracy.

## Pułapka świadczeń a uwarunkowania ewentualnego podjęcia pracy

Przedstawione w powyższych rozdziałach analizy dotyczyły przeszkód, jakie osoby pracujące lub niepracujące napotykały, poszukując pracy lub które są odpowiedzialne za to, iż obecnie nie pracują. Wszystkich niepracujących uczestników badania, bez względu na to czy zamierzają podjąć pracę, czy też nie, poproszono o wyobrażenie sobie, iż zamierzają podjąć pracę i ocenę względnej doniosłości różnych uwarunkowań tej decyzji. Poniższy wykres przedstawia zestawienie warunków ewentualnego podjęcia pracy ocenionych jako „bardzo ważne” w grupie osób, które planują podjęcie pracy i już rozpoczęły starania oraz w grupie osób, które nie planują podjęcia pracy w okresie najbliższych 12 miesięcy.



**Wykres 48** – Porównanie warunków podjęcia pracy ocenionych jako „bardzo ważne” – w grupie osób niepracujących planujących lub nieplanujących podjęcie pracy



Można zauważyć, iż hierarchia warunków podjęcia pracy ocenianych jako „bardzo ważne”, a więc swego rodzaju ideał uwarunkowań podjęcia pracy, jest zbliżona w grupie planujących podjęcie pracy oraz w grupie nieplanujących podjęcia pracy. Tak więc wyobrażenia odnośnie do tego, co stanowi „bardzo ważny” warunek podjęcia pracy, znacznie mniej różnicują grupę niepracujących osób niepełnosprawnych, niż faktyczne przeszkody, jakie sprawiły, iż obecnie nie pracują. I tak bez względu na zamiar podjęcia lub nie pracy w przyszłości, obecnie niepracujący uzależniają ewentualne podjęcie pracy od:

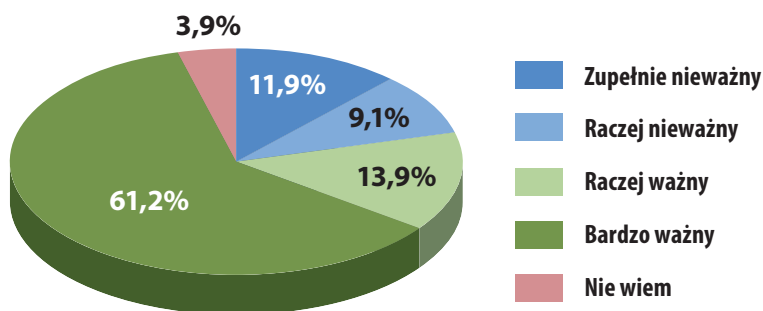
- | „Dopasowania stanowiska pracy do moich możliwości zdrowotnych”,
- | „Otrzymania pomocy w znalezieniu odpowiedniej pracy”,
- | „Wysokości wynagrodzenia” oraz
- | „Dogodnej odległości od miejsca zamieszkania”.

## 48 | Pułapka świadczeń a aktywizacja zawodowa

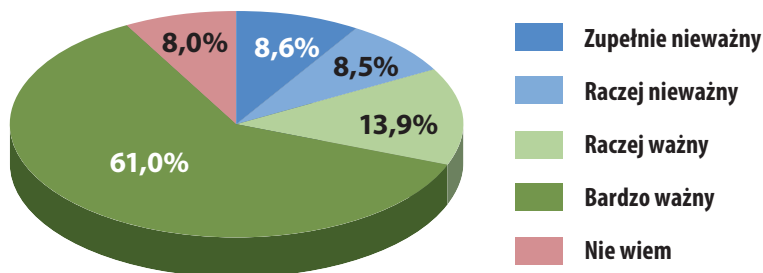
Wśród warunków ewentualnego podjęcia pracy znalazły się dwa wskaźniki związane z pułapką świadczeń. Na „Pewność że zatrudnienie nie wpłynie na kłopoty z ZUS” wskazała jako „bardzo ważny” warunek podjęcia pracy około połowa (około 49%) planujących podjęcie pracy, którzy już rozpoczęli starania oraz około 65% niepracujących, którzy nie planują podjęcia pracy. Niemal analogiczny odsetek wskazał na „Pewność, że zatrudnienie nie wpłynie na wysokość pobieranej renty” jako „bardzo ważny” warunek podjęcia pracy. Kolejno około 51% w grupie planujących oraz około 65% w grupie nieplanujących podjęcia pracy.

Poniższe wykresy prezentują rozkłady odpowiedzi respondentów w odniesieniu do pewności, że ewentualne zatrudnienie nie spowoduje kłopotów z ZUS oraz pewności, że nie wpłynie na pobieranie renty.

**Wykres 49** – Pewność, że podjęcie pracy nie wpłynie na kłopoty ZUS, jako warunek podjęcia pracy w grupie obecnie niepracujących



**Wykres 50** – Pewność, że zatrudnienie nie wpłynie na pobieranie renty, jako warunek podjęcia pracy w grupie obecnie niepracujących



Odsetki osób deklaratywnie uzależniających podjęcie pracy od bezpieczeństwa świadczeń są bardzo wysokie. Nie oznacza to jednak, iż aż  $\frac{3}{4}$  osób tej kategorii znajduje się rzeczywiście w pułapce świadczeń. Jak wynika z analiz przedstawionych w poprzednich rozdziałach, odsetki respondentów, którzy wskazują na czynniki związane z pułapką świadczeń jako faktyczne przeszkody, z powodu których nie podjęli pracy, są znacząco niższe. W tym miejscu mamy do czynienia z wyobrażeniami respondentów o sytuacji idealnej, stąd tendencja do przewartościowywania wszystkich czynników odbieranych jako coś korzystnego. W sytuacji realnej odsetek osób, które faktycznie powstrzymałyby się od podjęcia pracy z analizowanych powodów, byłby więc zapewne niższy. Tym niemniej, nawet zakładając pewną poprawkę, skalę zjawiska należy uznać za bardzo dużą.

# Podsumowanie i wnioski

## Pułapka świadczeń – skala zjawiska

Termin „pułapka świadczeniowa” lub „pułapka świadczeń” jest w prezentowanym badaniu rozumiany jako postawa, w której podjęcie pracy zawodowej przez osobę z orzeczoną niepełnosprawnością wiąże się z szeregiem obaw dotyczących utraty świadczeń lub utraty statusu osoby niepełnosprawnej. Do syntetycznego zbadania zasięgu tego zjawiska skonstruowano skalę pomiarową, której wyniki porangowano, uzyskując podział osób objętych badaniem na przejawiające postawę pułapki w stopniu: bardzo wysokim, wysokim, niezdecydowane oraz wykazujące brak takiej postawy. Ogólnie stwierdzić można, iż tak rozumiana pułapka świadczeniowa jest zjawiskiem powszechnym wśród ogółu osób z orzeczoną niepełnosprawnością, postawa ta nie jest jednak dominująca.

- | Około  $\frac{1}{4}$  ogółu osób niepełnosprawnych przejawia postawę pułapki świadczeń w stopniu „bardzo wysokim”. Dalszych około 15% prezentuje tę postawę w stopniu „wysokim”. Ogólnie rzecz biorąc, około 40% ogółu osób niepełnosprawnych przejawia w mniej lub bardziej wysokim stopniu postawę nazywaną tu „pułapką świadczeń”.
- | Następną kategorię osób niepełnosprawnych stanowi niemal równie liczna (około 40%) grupa „niezdecydowanych” odnośnie do obaw charakteryzujących postawę pułapki świadczeń. O osobach tych nie możemy powiedzieć czy są, czy też nie są w pułapce świadczeń. W szczególnych okolicznościach osoby te mogą znaleźć się bądź w jednej, bądź w drugiej kategorii.
- | Około  $\frac{1}{5}$  ogółu osób z prawnie orzeczoną niepełnosprawnością w ogóle nie przejawia obaw charakterystycznych dla pułapki świadczeń.

**Postawa pułapki świadczeń jest powszechna.** Obawy charakterystyczne dla tej postawy przejawiają zarówno kobiety, jak i mężczyźni, osoby w różnicowanym wieku, zarówno wysoko wykształceni, jak i niewykształceni. Postawę tę, choć w różnych proporcjach, znajdujemy zarówno w grupie pracujących, jak i niepracujących, wśród rzeczywiście pobierających świadczenia, jak i niepobierających świadczeń. Postawa pułapki świadczeń występuje też zarówno u osób z lekką, umiarkowaną, jak i znaczną niepełnosprawnością. Odsetek osób manifestujących postawę pułapki świadczeń jest znacząco wyższy wśród mieszkańców wsi, niż wśród mieszkańców miast.

- | Zmienne socjo-demograficzne jak płeć, wiek, wykształcenie oraz stopień niepełnosprawności, nie różnicują natężenia badanego zjawiska pułapki świadczeń.
- | Znaczące różnice występują natomiast pomiędzy osobami mieszkającymi w mieście i na wsi. Niemal połowa (około 49%) osób niepełnosprawnych zamieszkałych na wsi – przejawia mniej lub bardziej wysoki poziom pułapki świadczeń, w porównaniu z około 35% zamieszkałych w miastach.

Najpoważniejszych różnic w natężeniu postawy pułapki świadczeń należałoby oczekiwać pomiędzy osobami pracującymi i niepracującymi. Z zebranych danych wynika jednak, że także pracujące osoby niepełnosprawne nie są wolne od obaw związanych z tą pułapką.

- | Poziom natężenia badanej postawy pułapki świadczeń jest w grupie osób niepracujących istotnie wyższy, niż w grupie pracujących. Tym niemniej około 1/3 (około 34%) ogółu pracujących osób niepełnosprawnych również przejawia obawy, które w oparciu o użytą skalę określiliśmy jako „wysoki” lub „bardzo wysoki” wskaźnik natężenia pułapki świadczeń. Osoby te podjęły wprawdzie pracę zawodową, ale bynajmniej nie wyzwoliły się z pułapki świadczeń w sensie psychologicznym – ich obawy trwają i będą zapewne miały nadal wpływ na różne decyzje podejmowane w ramach aktywności zawodowej.

Zgodnie z intuicją, do jakiej odsyła pojęcie pułapki świadczeń, można by sądzić, iż w pułapce tej znajdują się przede wszystkim osoby pobierające jakieś świadczenia. Badanie wykazało jednak, iż mniej lub bardziej wysoki poziom natężenia postawy pułapki wykazuje znaczny odsetek osób, które obecnie nie pobierają żadnych świadczeń pieniężnych bądź niepieniężnych. Paradoks ten jest częściowo zrozumiały, jeśli uświadomimy sobie, iż znaczna część badanych osób uzyskała orzeczenie o niepełnosprawności w celu otrzymania świadczeń w przyszłości np. po przepracowaniu wymaganego okresu czasu. Osoby te w chwili obecnej nie pobierają świadczeń, ale ich aktywność jest nakierowana na ich pozyskanie i co za tym idzie, żywią obawy, iż praca zawodowa może stanowić przeszkodę w zrealizowaniu tych planów. Relatywnie wysoki poziom pułapki świadczeniowej w grupie niepobierających świadczeń można też zrozumieć interpretując sam fakt posiadania orzeczenia o niepełnosprawności jako „specyficznego” świadczenia, przywileju mogącego potencjalnie przynieść różne korzyści. Pewnego wyjaśnienia dostarcza też sama konstrukcja użytej skali pomiarowej – wśród mierzonych wskaźników pułapki znalazły się takie, które nie odnoszą się bezpośrednio do świadczeń, jak obawa przed powtórny wezwaniem przed komisję orzekającą.

- | „Bardzo wysoki” poziom natężenia pułapki świadczeń w grupie osób pobierających świadczenia jest wyższy (około 28%), niż w grupie niepo-

bierających świadczeń (około 19%). Tym niemniej zebrane dane pokazują, iż co piąta osoba niepełnosprawna, aktualnie niepobierająca świadczeń, przejawia w „wysokim” stopniu postawę pułapki świadczeń.

- | W grupie pobierających świadczenia około 20% stanowią osoby zupełnie nieprzejawiające symptomów pułapki świadczeń, mimo że pobierają świadczenia. I odwrotnie, w grupie niepobierających świadczeń znalazło się tylko około 20% osób, o których możemy powiedzieć, że nie znajdują się w pułapce świadczeń.

Z zebranych danych wynika, iż natężenie postawy pułapki nie jest uzależnione od rodzaju pobieranego świadczenia.

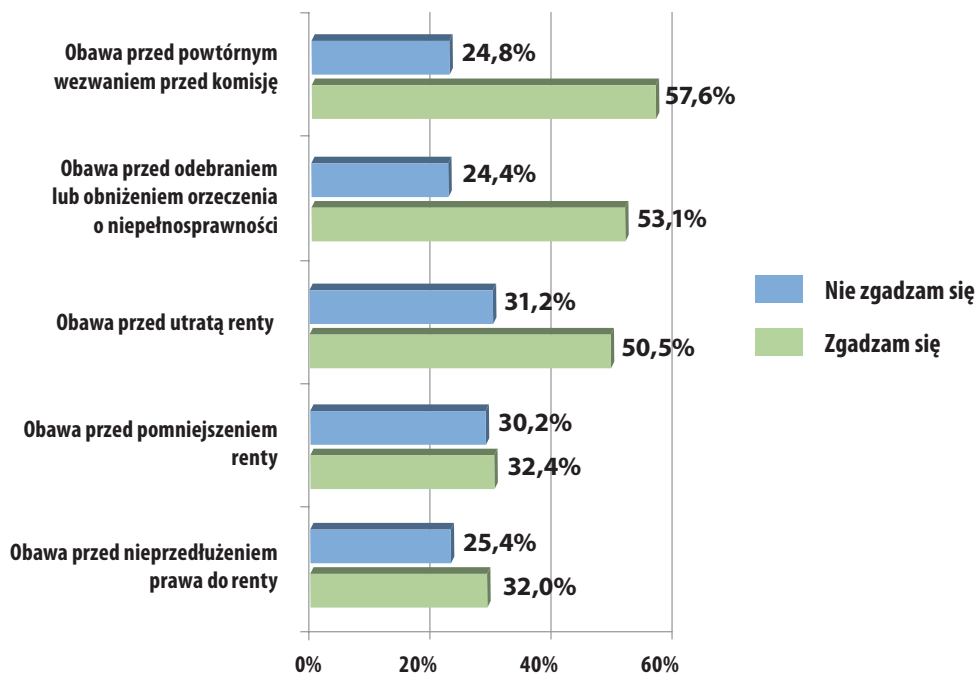
- | Bez względu na rodzaj pobieranego świadczenia, około 30% osób pobierających rentę z tytułu niezdolności do pracy, rentę socjalną czy też z tytułu niezdolności do pracy w gospodarstwie rolnym przejawia „bardzo wysoki” poziom pułapki świadczeń. Dla osób pobierających inne niż rentowe rodzaje świadczeń wskaźnik ten wynosi około 20%.
- | Jeśli jednak uwzględnimy także osoby o nieco niższym, ale wciąż wysokim poziomie pułapki świadczeń, najwyższy odsetek „wysokiej” lub „bardzo wysokiej” pułapki świadczeń odnotowano w przypadku pobierających rentę z tytułu niezdolności do pracy w gospodarstwie rolnym (około 63%), następnie pobierających rentę socjalną (około 46%) oraz rentę z tytułu niezdolności do pracy (około 41%).

## Pułapka świadczeń – wskaźniki szczegółowe

Pułapka świadczeń to postawa obejmująca syndrom różnorodnych obaw. Oprócz pomiaru syntetycznego ujmującego te obawy łącznie, warto zanalizować je również oddzielnie. Obawy te, jeśli występują w izolacji, nie pozwalają na zakwalifikowanie danej osoby do grupy „uwięzionych w pułapce świadczeń”. Tym niemniej występowanie każdej z nich, nawet w izolacji od innych wskaźników pułapki świadczeń, może wywierać istotny wpływ na aktywność zawodową i warte jest bliższego zanalizowania.

Spośród obaw składających się na syndrom pułapki świadczeń największy zakres występowania ma obawa przed powtórным wezwaniem przed komisję orzekającą. Z opinią, iż podjęcie pracy przez osobę niepełnosprawną grozi powtórным wezwaniem przed komisję, zgadza się aż około 58% ogółu niepełnosprawnych. Analogiczny odsetek dla obawy przed odebraniem lub obniżeniem orzeczenia o niepełnosprawności wynosi około 53%. Z opinią, iż podjęcie pracy grozi utratą renty, mniej lub bardziej zdecydowanie zgadza się około 50%.

**Wykres 51** – Odsetki osób niepełnosprawnych przejawiających i nieprzejawiających obaw wskaźnikowych dla pułapki świadczeń



Pomniejszenie renty oraz nieprzedłużenie prawa do jej pobierania, to obawy o znacząco mniejszym zasięgu – około 32% ogółu osób niepełnosprawnych mniej lub bardziej zdecydowanie odczuwa tego rodzaju zagrożenia, w wyniku podjęcia pracy.

### **Obawa przed powtórny wezwaniem przed komisję orzekającą w konsekwencji podjęcia pracy**

Powtórne wezwanie przed komisję orzekającą, jako konsekwencja podjęcia pracy, może pociągnąć zdaniem zainteresowanych osób niepełnosprawnych nie tylko dalsze negatywne konsekwencje, ale jest też faktem przykrym i denerwującym samym w sobie. Powtórne wezwanie przed komisję wymaga zgromadzenia obszernej dokumentacji medycznej, jest obciążające psychicznie i może skutkować dalszymi przykrymi konsekwencjami jak np. obniżenie stopnia niepełnosprawności.

- | Wskaźnik obawy przed powtórny wezwaniem przed komisję wzrasta do około 61% w grupie osób niepracujących wobec około 52% w grupie pracujących.

- | Mniej lub bardziej silne obawy przed powtórny wezwaniem przed komisję orzekającą przejawiają nawet osoby, które pracują i nie pobierają świadczeń (około 50%). Wynik ten potwierdza tezę, iż groźba powtórnego wezwania przed komisję jest wydarzeniem negatywnym nawet, jeśli nie wiąże się bezpośrednio z obawą o utratę świadczeń. W grupie pracujących i pobierających świadczenia omawiany wskaźnik wynosi około 56%.
- | W grupach osób pobierających rentę z tytułu niezdolności do pracy oraz rentę socjalną, odsetki mniej lub bardziej obawiające się powtórnego wezwania przed komisję są jednakowe i wynoszą po około 63%. Poziom analogicznych obaw wśród pobierających rentę z tytułu niezdolności do pracy w gospodarstwie rolnym jest wyższy i wynosi około 76%. W znacząco mniejszym stopniu obawiają się powtórnego wezwania osoby pobierające świadczenia inne niż rentowe (około 52%).
- | Płeć, wiek oraz stopień niepełnosprawności nie różnicują poziomu obaw osób niepełnosprawnych przed powtórny wezwaniem na komisję orzekającą. Istotnie wyższy poziom obaw odnośnie do tej kwestii występuje wśród mieszkańców wsi (około 69%), wobec około 50% dla mieszkańców miast.

### **Obawa przed odebraniem lub obniżeniem orzeczenia o niepełnosprawności wskutek podjęcia pracy**

- | Osoby pracujące tylko nieznacznie rzadziej obawiają się obniżenia lub utraty orzeczenia o niepełnosprawności, jako konsekwencji podjęcia pracy (około 48%), niż osoby niepracujące (około 56%).
- | Osoby pracujące niepobierające świadczeń zdają się nieco mniej interesować ryzykiem obniżenia lub odebrania orzeczenia wskutek podjęcia pracy. Około 1/3 tej grupy nie potrafi ocenić tego rodzaju zagrożenia, około 45% jest mniej lub bardziej przekonanych o jego istnieniu. Dla osób pracujących i pobierających świadczenia, analogiczne odsetki wynoszą kolejno około 18% i około 52%.
- | Obawa przed obniżeniem lub utratą orzeczenia o niepełnosprawności wskutek podjęcia pracy nie jest istotnie zależna od rodzaju pobieranego świadczenia – obawę tę przejawiają zarówno pobierający rentę z tytułu niezdolności do pracy (około 55%), rentę socjalną (około 61%), rentę z tytułu niezdolności do pracy w gospodarstwie rolnym (około 61%) oraz inne świadczenia (około 53%).
- | Płeć, wiek oraz stopień niepełnosprawności nie różnicują poziomu omawianych obaw. Podobnie jak w przypadku innych wskaźników, nieco bardziej utraty lub obniżenia orzeczenia wskutek podjęcia pracy obawiają się osoby zamieszkałe na wsi (60%), wobec zamieszkałych w mieście (około 49%).



### Obawa przed utratą renty w konsekwencji podjęcia pracy

- | Odsetki osób przekonanych, iż podjęcie pracy grozi utratą renty są najwyższe, gdy bierzemy pod uwagę najbardziej zainteresowanych, to jest osoby pobierające różnego typu renty. Odsetek osób niepełnosprawnych przekonanych o tym, że podjęcie pracy zawodowej grozi utratą renty jest relatywnie najwyższy w grupie pobierających rentę z tytułu niezdolności do pracy w gospodarstwie rolnym (około 71%), wśród pobierających rentę socjalną wynosi około 60% oraz dla pobierających rentę z tytułu niezdolności do pracy około 57%. Zwraca uwagę fakt, iż poziom obaw o utratę renty wskutek podjęcia pracy jest niemal taki sam wśród pobierających rentę socjalną oraz rentę z tytułu niezdolności do pracy, mimo, iż obiektywno-prawne uwarunkowania utraty renty są w obu tych przypadkach zupełnie odmienne.
- | Obawy przed utratą renty wskutek podjęcia pracy zawodowej są niemal równie szeroko podzielane w grupie osób pracujących (50%), jak i niepracujących (około 51%).
- | Obawy przed utratą renty są w grupie osób pracujących silniejsze, jeśli praca łączona jest z pobieraniem świadczeń (około 57%). Jednakże osoby pracujące i niepobierające świadczeń są także w znacznym stopniu (46%) przekonane o istnieniu takiego zagrożenia, mimo iż osobiście ich nie dotyczy.
- | Osoby pobierające świadczenia (bez względu na to, czy pracują czy też nie) są znacząco częściej (około 53%) przekonane, iż podjęcie pracy grozi utratą renty, niż osoby niepobierające świadczeń (około 43%). Tak wysoki odsetek osób przekonanych o groźbie utraty renty w wyniku podjęcia pracy, można uznać za wskaźnik powszechności tej opinii w środowisku osób niepełnosprawnych, także tych, które świadczeń nie pobierają.

### Obawa przed pomniejszeniem renty w konsekwencji podjęcia pracy

Odsetek osób niepełnosprawnych przekonanych o tym, że podjęcie pracy grozi pomniejszeniem renty jest wyraźnie niższy, niż w przypadku obawy o utratę renty i wynosi około 32%. Zwraca uwagę fakt, iż w przypadku obawy przed pomniejszeniem renty znacznie większy jest odsetek osób niepotrafiących ocenić tej groźby (około 37%), w porównaniu z odsetkiem niepotrafiących ocenić zagrożenia całkowitej utraty świadczenia. Wskazuje to pośrednio na bardzo niską znajomość odnośnych przepisów prawnych.

- | Wśród pobierających rentę z tytułu niezdolności do pracy, jej pomniejszenia wskutek podjęcia pracy obawia się około 40%, wśród pobierających rentę socjalną odsetek ten jest bardzo podobny i wynosi około 42%. Wśród osób pobierających rentę z tytułu niezdolności do pracy w gospodarstwie

rolnym około 32% obawia się jej pomniejszenia wskutek podjęcia pracy. W tym ostatnim przypadku jednak odsetek niemających zdania sięga połowy objętych badaniem.

- | Osoby niepracujące istotnie częściej (około 36%) obawiają się pomniejszenia wysokości renty wskutek podjęcia pracy, niż osoby pracujące (około 26%).
- | Odsetek osób przekonanych o groźbie pomniejszenia renty wskutek podjęcia pracy różnicuje się w grupie pracujących w zależności od pobierania świadczeń (około 30%) lub ich niepobierania (około 24%).
- | Odsetek osób obawiających się pomniejszenia pobieranej renty wynosi około 35% w grupie osób pobierających świadczenia (bez względu na ich rodzaj), w stosunku do około 25% w grupie osób niepobierających świadczeń.
- | Można zauważyć, iż poziom obaw nieznacznie maleje wraz ze zmniejszającym się stopniem niepełnosprawności i wynosi: 38% dla osób niepełnosprawnych w stopniu znacznym, około 32% w stopniu umiarkowanym oraz około 27% dla niepełnosprawnych w stopniu lekkim.

### **Obawa przed nieprzedłużeniem prawa do renty w konsekwencji podjęcia pracy**

Obawa przed nieprzedłużeniem prawa do renty na następny okres dotyczy ściśle rzecz biorąc jedynie tych osób niepełnosprawnych, które posiadają orzeczenie o niepełnosprawności na określony czas. Tym niemniej, z opinią o istnieniu takiego zagrożenia zgadza się również znaczna część osób posiadających orzeczenie na stałe. Około 1/3 respondentów zgadza się z tezą, iż podjęcie pracy grozi osobie niepełnosprawnej nieprzedłużeniem prawa do renty na następny okres. Wysoki odsetek odpowiedzi nie wiem / nie dotyczy (około 43%) odnosi się w tym przypadku do osób, które posiadają orzeczenie na stałe i sądzą, że ten rodzaj ryzyka ich nie dotyczy.

- | Obawa nieprzedłużenia prawa do renty wskutek podjęcia pracy jest nieco wyższa w grupie niepracujących (około 35%), niż w grupie pracujących (około 27%).
- | W grupie pracujących poziom obaw nieprzedłużenia prawa do renty na następny okres jest niezależny od tego, czy osoba pracująca pobiera świadczenia, czy też nie (kolejno około 26% i około 28%).
- | Rodzaj pobieranej renty nie różnicuje poziomu obaw nieprzedłużenia prawa do renty na kolejny okres, wskutek podjęcia pracy. O istnieniu takiego ryzyka są natomiast przekonane, choć w mniejszej liczbie, także

osoby niepobierające renty, lecz pobierające inne świadczenia społeczne (około 26%).

- | Płeć, wiek oraz stopień niepełnosprawności nie różnicują opinii respondentów w powyższej kwestii. Podobnie, jak w przypadku innych powiązanych obaw, mieszkańcy wsi częściej (40%) niż mieszkańcy miast (około 27%) obawiają się nieprzedłużenia prawa do renty wskutek podjęcia pracy.

## Pułapka świadczeń a aktywność zawodowa

Dokładne oszacowanie roli postawy pułapki świadczeń jako demotywna aktywności zawodowej nie jest zadaniem łatwym. **Postawę pułapki świadczeń przejawiają bowiem nie tylko osoby, które skłonni jesteśmy uznać za uwięzione w tej pułapce, to jest osoby niepracujące, ale także osoby pracujące.** Decyzja o tym, czy ktoś podejmie pracę, czy nie, jest zawsze decyzją złożoną, ingerują tu dziesiątki, a nawet setki różnych zmiennych i sam fakt, iż jakaś osoba uzyskała w badaniu wynik pozwalający zakwalifikować ją do grupy wysokiego poziomu postawy pułapki świadczeń, nie oznacza jeszcze automatycznie, iż osoba taka nie podejmie pracy. Chcąc poznać relatywne miejsce, jakie elementy pułapki świadczeń zajmują w hierarchii innych przeszkód w podejmowaniu pracy, dokonano pomiaru czynników, które rzeczywiście stanowiły trudność w podjęciu pracy przez już zatrudnionych lub są odczuwane, jako trudność przez niepracujących. Z uzyskanej hierarchii wynika, iż kwestie traktowane tu, jako **wskaźniki pułapki świadczeń stanowią drugą, po zewnętrznych czynnikach obiektywnych, grupę poważnych przeszkód w decyzji o podjęciu pracy.** W rankingu czynników wymienianych jako warunki ewentualnego podjęcia pracy, rola elementów pułapki świadczeń jeszcze bardziej wzrasta w stosunku do wskazywanych, jako przeszkody faktycznie działające w przeszłości.

### Hierarchia przeszkód w podjęciu pracy – osoby pracujące

- | W grupie osób pracujących najczęściej wskazywaną silną przeszkodą w podjęciu pracy zawodowej była „Trudność w znalezieniu pracy dostosowanej do możliwości zdrowotnych”, której doświadczyło około 52% osób w tej grupie. Drugą, co do częstości wskazań, silnie odczuwaną przeszkodą była „Niechęć pracodawców do zatrudniania osób niepełnosprawnych” (około 35%).
- | „Obawa przed utratą różnych świadczeń i zasiłków” stanowiła silną przeszkodę w podjęciu pracy dla około 34% aktualnie pracujących osób niepełnosprawnych, co lokuje ten czynnik na trzecim miejscu wśród najczęściej wskazywanych silnych utrudnień w podjęciu pracy. Pozostałe wskaźniki

pułapki świadczeń również zajęły znaczące miejsce w tym rankingu. Nieco ponad ¼ (około 27%) ogółu pracujących osób niepełnosprawnych deklaruje, iż „Obawa przed utratą lub obniżeniem wysokości renty” stanowiła poważną trudność w ich decyzji o podjęciu pracy, dla niemal ¼ (23%) silnie odczuwaną trudność stanowiła „Obawa przed powtórny m wezwaniem przed komisję orzekającą”.

Odsetki osób, dla których pułapka świadczeń stanowiła poważną trudność w decyzji o podjęciu pracy, znacznie wzrastają, jeśli weźmiemy pod uwagę osoby, które pracują i faktycznie pobierają jakieś świadczenia. Około 43% osób pracujących i pobierających świadczenia twierdzi, iż obawa przed ich utratą stanowiła dużą trudność w podjęciu decyzji o rozpoczęciu pracy. Dla pracujących i aktualnie niepobierających świadczeń analogiczny odsetek wynosi około 29%. Można więc sądzić, że około 30% w grupie pracujących i obecnie niepobierających świadczeń to osoby, które utraciły do nich prawo wskutek podjęcia pracy.

### **Hierarchia przeszkód w podjęciu pracy – osoby niepracujące**

Silne przeszkody w podjęciu pracy, relatywnie najczęściej wskazywane w grupie niepracujących osób niepełnosprawnych, to: „Mój stan zdrowia całkowicie uniemożliwia podjęcie pracy” – około 55%, „Nie mogę znaleźć właściwej dla mnie pracy” – około 45% oraz „Nie wierzę, że ktoś zechce mnie zatrudnić” – około 40%.

Przeszkody zaliczone do syndromu pułapki świadczeń zajmują środkową pozycję w powyższym rankingu. Na „Obawę przed powtórny m wezwaniem przed komisję”, jako silną przeszkodę w podjęciu pracy wskazuje 30% ogółu niepracujących niepełnosprawnych. Analogiczny odsetek wskazuje na obawę przed utratą świadczeń innych niż rentowe. „Obawa przed utratą lub obniżeniem renty” silnie przeszkadza w podjęciu pracy ponad ¼ (około 26%) obecnie niepracujących.

Rodzaj pobieranego świadczenia wpływa wyraźnie na odsetki osób obawiających się jego utraty. Osoby pobierające rentę socjalną liczniej, niż pobierające inne świadczenia, wskazują na czynniki związane z pułapką świadczeń, jako silne utrudnienie w podjęciu pracy. Na „Obawę przed utratą lub obniżeniem renty” wskazuje niemal połowa (około 48%) pobierających rentę socjalną, wobec około 37% pobierających rentę z tytułu niezdolności do pracy w gospodarstwie rolnym, około 31% pobierających rentę z tytułu niezdolności do pracy oraz około 14% pobierających inne świadczenia.

## Pułapka świadczeń a zamiar podjęcia pracy

- | Około 17% ogółu niepracujących osób niepełnosprawnych zamierza w okresie najbliższych 12 miesięcy podjąć pracę i już podjęło jej poszukiwania. Dalszych około 11% deklaruje zamiar podjęcia pracy w tym okresie, ale jeszcze nie rozpoczęli żadnych działań w tym kierunku. Około  $\frac{2}{3}$  (około 66%) ogółu aktualnie niepracujących osób niepełnosprawnych, nie zamierza podjąć pracy w okresie najbliższego roku.
- | Czynniki najczęściej wymieniane, jako silne przeszkody w podjęciu pracy przez osoby, które zamierzają podjąć pracę i już rozpoczęły starania to: „Nie mogę znaleźć właściwej dla mnie pracy” (około 67%), „Pracodawcy nie chcą mnie zatrudnić, bo jestem osobą niepełnosprawną” (około 45%) oraz „Nie wierzę, że ktoś zechce mnie zatrudnić” (około 39%).
- | „Obawa przed utratą świadczeń i zasiłków” jest wskazywana jako silna przeszkoda w podjęciu pracy przez co piątą osobę, która zamierza podjąć pracę i podjęła już starania w tym kierunku (około 21%). Dla „Obawy przed powtórny wezwaniem przed komisję” odsetek ten wyniósł 15%, zaś dla „Obawy przed utratą lub obniżeniem renty” wyniósł 14%.
- | Hierarchia przeszkód w podjęciu pracy deklarowanych przez osoby niezamierzające jej podjąć jest wyraźnie odmienna, niż w grupie planujących podjęcie pracy. I tak najczęściej wskazywane jako silna przeszkoda w grupie osób niezamierzających podjąć pracy to: „Stan zdrowia całkowicie uniemożliwia podjęcie pracy” (około 70%), „W moim orzeczeniu napisano, że nie mogę pracować” (około 46%) oraz „Miałbym duże trudności z dojazdem do pracy” (około 44%).
- | Około  $\frac{1}{3}$  grupy niepracujących i niezamierzających podjąć pracy wskazuje na „Obawę przed utratą świadczeń i zasiłków” (około 34%) oraz „Obawę przed powtórny wezwaniem przed komisję” (około 34%), jako silną lub bardzo silną przeszkodę w podjęciu pracy. Na „Obawę przed utratą lub obniżeniem renty” wskazało 30% tej kategorii respondentów.

## Pułapka świadczeń a uwarunkowania podjęcia pracy

- | Obecnie niepracujący uzależniają ewentualne podjęcie pracy od: „Dopasowania stanowiska pracy do moich możliwości zdrowotnych”, „Otrzymania pomocy w znalezieniu odpowiedniej pracy”, „Wysokości wynagrodzenia” oraz „Dogodnej odległości od miejsca zamieszkania”.
- | Wśród warunków ewentualnego podjęcia pracy znalazły się dwa wskaźniki związane z pułapką świadczeń. Na „Pewność, że zatrudnienie nie wpłynie

na kłopoty z ZUS” wskazała jako „bardzo ważny” warunek podjęcia pracy około połowa (około 49%) planujących podjęcie pracy, którzy już rozpoczęli starania oraz około 65% niepracujących, którzy nie planują podjęcia pracy. Niemal analogiczny odsetek wskazał na „Pewność, że zatrudnienie nie wpłynie na wysokość pobieranej renty” jako „bardzo ważny” warunek podjęcia pracy. Kolejno około 51% w grupie planujących oraz około 65% w grupie nieplanujących podjęcia pracy.

## Wnioski

Wyniki przeprowadzonego badania nasuwają jeden zasadniczy wniosek: **obecny system świadczeń społecznych dla osób niepełnosprawnych oraz tryb orzecznictwa w tej dziedzinie, generują syndrom obaw przed utratą tych świadczeń w wyniku podjęcia pracy zawodowej.** W syndromie pułapki świadczeń nie dominuje obawa przed utratą samych świadczeń, ale obawa przed powtórny wezwaniem przed komisję orzekającą i konsekwencjami tego faktu – jak utrata lub obniżenie stopnia orzeczenia o niepełnosprawności. **Podjęcie pracy jest więc przede wszystkim postrzegane jako zagrożenie dla samego statusu osoby niepełnosprawnej.** Status ten jest bowiem sam w sobie specyficznym „świadczeniem”, gdyż daje uprawnienie do szeregu benefitów.

W obecnie funkcjonującym systemie orzecznictwa **orzeka się stopień niezdolności do pracy, a nie bezwzględny stopień utraty zdrowia.** Podjęcie pracy przez osobę z takim orzeczeniem rodzi uzasadnione obiekcje ze strony pracodawców, a w powszechnej opinii osób niepełnosprawnych, także obiekcje orzeczników – jeśli niezdolny do pracy, to dlaczego ją podjąć?

Pułapka świadczeń w bardziej dosłownym rozumieniu, to jest obawa przed utratą świadczenia, przede wszystkim renty, jest bardziej obawą w powyższym rozumieniu, niż obawą przed przekroczeniem formalno-prawnych limitów zarobków wyznaczonych dla danego rodzaju renty. Wiedza o tych limitach jest zresztą nikła i z wyjątkiem pobierających rentę socjalną, ma relatywnie niski udział w syndromie obaw składających się na „pułapkę świadczeń”.

Powstaje więc pytanie: jakie cechy powinien mieć system orzecznictwa i zabezpieczenia społecznego osób niepełnosprawnych, aby nie działał jako demotywator aktywności zawodowej tych osób?

Opierając się na propozycjach samych zainteresowanych zgłoszonych w badaniu, system taki powinien mieć następujące cechy:

- | Podstawowe **świadczenie rentowe** powinno być uzależnione wyłącznie od **obiektywnego stopnia utraty zdrowia**. Świadczenie to winno przy-

sługiwać każdej osobie niepełnosprawnej, jako wyrównanie podwyższonych przez niepełnosprawność kosztów życia, a nie tytułem niezdolności do pracy.

- | Jako **wyrównanie podwyższonych kosztów życia** świadczenie takie nie miałyby żadnego związku z aktywnością zawodową lub jej brakiem i powinno być wypłacane bez względu na to, czy osoba niepełnosprawna pracuje, czy nie.
- | Podstawowe świadczenie **nie powinno podlegać żadnym limitom** z uwagi na wysokość zarobków, tym samym istniejące dziś różnice limitów zarobków dla pobierających (np. rentę socjalną i rentę z tytułu niezdolności do pracy) winny ulec likwidacji.
- | Wysokość takiego świadczenia powinna być **na tyle niska, aby motywować do podjęcia pracy** zawodowej, i jednocześnie **na tyle wysoka, aby wyrównanie kosztów życia było realne**, a nie fikcyjne.









## Informacje o autorze



### **Lucjan Klyszcz**

absolwent socjologii i filozofii UJ, założyciel Instytutu Badań Marketingowych i Społecznych VRG Strategia, członek European Society for Opinion and Marketing Research.



Fundacja Instytut Rozwoju Regionalnego (FIRR) jest organizacją pozarządową typu non-profit działającą od 26 sierpnia 2003 r. w dziedzinach nauki, transferu innowacji, przedsiębiorczości oraz kompleksowego i wielopoziomowego wspierania osób najbardziej dyskryminowanych w społeczeństwie.

Naszą misją jest zapewnienie równych praw i podmiotowości osób niepełnosprawnych w Polsce. Wpływamy na kształt prawa dotyczącego osób niepełnosprawnych, wspieramy szkoleniowo i doradczo te osoby w ich niezależnym życiu. Propagujemy pełny udział w społeczeństwie, w tym włączającą edukację.

Promujemy użycie najnowszych technologii, które mogą zastąpić oczy czy ręce. Upowszechniamy wiedzę o osobach niepełnosprawnych. Prowadzimy tematyczne: czasopismo i publikacje oraz portal i radio internetowe.

Współpracujemy z Parlamentem, urzędami centralnymi, samorządami, uczelniami i pracodawcami, a także z podmiotami zagranicznymi w ramach licznych projektów ponadnarodowych. Fundacja posiada zatem szerokie doświadczenie w kooperacji z wieloma partnerami krajowymi i zagranicznymi, a jej kadra brała udział w polskich oraz europejskich programach i projektach takich jak FP5, FP6, EUREKA czy też Leonardo da Vinci.

Nasi współpracownicy mają wieloletnie doświadczenie w zarządzaniu projektami i dzięki ich umiejętnościom Fundacja uczestniczy w projektach o szerokim zasięgu.